

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Філософський факультет
Кафедра політичних наук

«М'ЯКА СИЛА» ЯК ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

Кваліфікаційна робота
за спеціальністю 052 «Політологія»
Освітній рівень «Магістр»

Студентки:
II курсу - магістри
денної форми навчання
спеціальності «Політологія»
Усачової Вероніки Русланівни

Допущено до захисту:
Завідувач кафедри,
доктор філософських наук
Шляхтун Петро Панасович

Науковий керівник:
доцент кафедри політичних наук
Олещук Петро Миколайович

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	6
РОЗДІЛ II ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ЗАСОБАМИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	21
РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» У СУЧАСНІЙ ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ.....	41
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

У всі часи держави намагаються використовувати різноманітні методи та засоби задля отримання, здійснення та утримання політичної влади. У цьому завжди полягала і полягає й досі сутність політики. В умовах постійних трансформацій світового політичного середовища та розвитку інформаційних технологій питання пошуку нових шляхів і способів реалізації влади та здійснення політичного впливу стає все більш актуальним. Державам необхідно постійно підтримувати власний авторитет і розширювати галузі впливу для забезпечення впливовості та могутності. Якщо раніше пріоритет віддавався, так званій, «жорсткій силі» – технологіям, що передбачають застосування агресивних, військових методів впливу, то зараз на перший план виходять непрямі «м'які» методи. Використання технологій «м'якої сили» в ході формування та реалізації зовнішньої політики держав, а в умовах України і внутрішньої стає все більш ефективним та доцільним. Провідні країни прагнуть розширити свій вплив за допомогою несилових методів, які є більш гуманними і менш витратними. Хоча це також ще суперечливе питання. Проте «жорстка сила» все ще залишається панівним методом у вирішенні серйозних територіальних і ресурсних питань, але її наслідки викликають потребу у пошуку альтернатив.

Безперервний розвиток інформаційних технологій і комунікаційних каналів тягне за собою необхідність переосмислення підходів, методів і принципів впливу на політичних союзників та опонентів. А виникнення гібридних та інформаційних війн веде до потреби перегляду політики інформаційної безпеки кожної держави, а також пошуку шляхів захисту і протидії. Затребуваність інтернету і нових каналів комунікації (соціальні мережі, месенджери та інше) відкриває нові простори для поширення впливу і формування позитивних уявлень (або навпаки) про головних акторів світових політичних процесів. У цих умовах багато політичних суб'єктів отримують можливість підвищувати привабливість держави і змінювати її

позицію на світовій арені, використовуючи виключно несилові методи впливу на свідомість людей.

Об'єктом роботи є концепція «м'якої сили».

Предметом виступають технології «м'якої сили» як засіб політичного впливу.

Мета – з'ясування можливостей технології «м'якої сили» як засобу політичного впливу.

Завдання :

- визначити основні засади концепції «м'якої сили»;
- дослідити технологічні аспекти політичного впливу засобами «м'якої сили»;
- розкрити особливості застосування технологій «м'якої сили» у сучасній зовнішній політиці.

У роботі було використано декілька основних дослідницьких методів, які дозволили досягти мети дослідження:

- кабінетне дослідження (Desk Research), за допомогою якого було опрацьовано джерельну базу та проведено аналіз існуючих нормативно-правових актів;
- системний підхід, який допоміг розглянути концепцію «м'якої сили» як сукупність засобів реалізації політичного впливу;
- інституційний підхід дозволив проаналізувати діяльність зовнішньополітичних відомств різних країн та інституцій, що залучені до процесу реалізації засобів «м'якої сили» або прийняття рішень;
- структурно-функціональний підхід дозволив виокремити головні складові технології «м'якої сили» та виявити її ключові елементи в контексті розвитку інформаційних технологій.

Структура роботи: Магістерська робота складається зі вступу, трьох

розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменування).
Загальний обсяг магістерської роботи 83 сторінки комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ І. ОСНОВНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

Наприкінці ХХ ст. американський теоретик міжнародних відносин Джозеф Най концептуально обґрунтував феномен «м'якої сили», що є ключовою категорією даної дослідницької роботи. Існує безліч уявлень про те, що таке «м'яка сила». Наприклад, індійський політичний діяч і дипломат Шаші Тарур характеризує «м'яку силу» як здатність країни бути привабливою [70]. За авторським визначенням самого Дж.Найя «м'яка сила» (англ. soft power) – це здатність отримувати бажані результати у відносинах з іншими державами шляхом привабливості власної культури, цінностей та зовнішньої політики, а не примусу або фінансових ресурсів» [4]. Коли політика країни визнається легітимною, тоді й зміцнюється її здатність до м'якого впливу. Останній містить й пропагандистські впливи, однак є поняттям, значно ширшим за пропаганду. Помилково вважати, що «м'яка сила» є стовідсотково гуманнішою за «жорстку силу», адже кінцевою метою переконання також можуть бути дії, які цілком суперечать інтересам об'єкта впливу. Тому доцільно розглянути поняття «жорсткої сили». «Жорстка сила» (англ. hard power) – здатність держави досягти поставленої мети шляхом впливу на інших акторів міжнародних відносин через примус і нав'язування власних інтересів за допомогою економічної та військової сили. Остання передбачає використання примусової дипломатії, війни або загрози з метою примусу, залякування та захисту. Економічна сила передбачає надання допомоги, хабаря та економічних санкцій [40, с. 102].

Не менш актуальною та цікавою є спроба синтезу «жорсткої» та «м'якої» сили, що отримало назву «розумна сила». «Розумна сила» (англ. smart power) – здатність поєднати й гнучко застосовувати різні групи ресурсів задля досягнення цілей залежно від контексту й ситуації в рамках єдиної зовнішньополітичної стратегії. Один з авторів терміну Дж. Най розглядав «розумну силу» як спосіб оптимізації зовнішньої політики США, що дозволяє динамічно комбінувати «м'яку» (soft power) та «жорстку» (hard

power) сили, не протиставляючи їх. Розумна сила – це еквівалент збалансованої й компетентної зовнішньої політики [40, с. 251].

Сучасні вчені не втрачають інтерес до концепції «м'якої сили», і продовжують розвивати погляди на її існування. На цьому підґрунті виникає поняття «різкої сили». К. Уокер і Дж. Людвіг визначають «різку силу», як політику, властиву потужним і рішучим авторитарним режимам, які систематично пригнічують політичний плюралізм і свободу висловлювання думок для підтримки влади у власній країні, все частіше застосовують одні й ті ж принципи на міжнародному рівні для захисту своїх інтересів [67].

Усі перераховані вище технології активно використовуються як засіб політичного впливу та створення привабливого іміджу держави, проведення ефективної зовнішньої політики. У контексті цього необхідно дати визначення поняттю «політичний вплив» та «геополітичний статус». Політолог Д. Виговський визначає широке та вузьке розуміння даної категорії. У широкому розумінні: «політичний вплив – це певні дії суб'єкта ненасильницького характеру, що мають на меті зміну існуючого стану чи поведінки суспільства, інституту чи окремого індивіда». А у вузькому - це «взаємодія суб'єктів політики з метою отримання політичних дивідендів, вигод чи переваг» [6, с. 64]. Водночас геополітичний статус – це політико-правове положення держави або іншого політичного суб'єкта у рамках глобальної політичної системи [46]. Можна зауважити, що це своєрідна рейтингова позиція держави як суб'єкта глобальної політики за певними критеріями в межах чинної світової системи (політичної, економічної, культурної тощо).

У даній роботі актуально і доречно буде розглянути поняття культурної та публічної дипломатії, бо вони є основними засобами політичного впливу та реалізації технології «м'якої сили» у сучасному світі. Американський політолог Мілтон Каммінгс називає культурною дипломатією «обмін ідеями, інформацією, цінностями, переконаннями та іншими аспектами культури з метою зміцнення взаєморозуміння». У той час, як публічна дипломатія – це

система прямої взаємодії держав із суспільствами закордонних країн, виступає одним із ключових інструментів «м'якої» влади [40, с. 237].

Людина все більше і більше поглиблюється у сферу інформаційних технологій, тим самим, формуючи новий погляд на політичні процеси і суспільство загалом. Інформаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відбиття і використання інформації в інтересах її користувачів. Технології, що забезпечують та підтримують інформаційні процеси, а саме процеси пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї [23].

Перехід політичної комунікації в інтернет-простір зумовив появу нового прояву публічної дипломатії – електронну дипломатію. Традиційно започаткували та популяризували використання інструменту електронної дипломатії Сполучені Штати Америки задля підвищення ефективності та результативності роботи дипломатичних інституцій, і поширення власної думки на більш широку аудиторію.

В сучасному політичному дискурсі зустрічається велика кількість різноманітних інтерпретацій, спроб визначення та розкриття сутності зазначеного феномену. До термінологічних синонімів електронної дипломатії слід віднести: цифрову дипломатію (digital diplomacy або e-diplomacy), онлайн дипломатію (online diplomacy), віртуальну дипломатію (virtual diplomacy), нет дипломатію (net diplomacy), а також кібердипломатію (cyber diplomacy) та Твітер-дипломатію (Twitter diplomacy або twiplomacy). У той час найбільш поширеним є визначення співробітника австралійського інституту Лові, Ф. Хансона. У своїх наукових доробках: «Революція та Держдепартамент: розповсюдження е-дипломатії» (2016) та «Свіжоспечений та відправлений: е-дипломатія та Держдепартамент» (2016), автор визначає електронну дипломатію: «як можливість використання інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій задля досягнення та лобіювання

зовнішньополітичних цілей та інтересів держави»[53, 54]. До того ж, він виокремив 8 пріоритетних напрямів діяльності е-дипломатії:

- управління знаннями;
- публічна дипломатія;
- управління інформацією;
- консульська підтримка;
- реагування у надзвичайних ситуаціях;
- свобода інтернету;
- зовнішні ресурси;
- політичне планування[53, 54] .

Доречно зазначити, що це не вичерпний перелік проявів «м'якої сили». Також концепція передбачає ще, наприклад, «економічну» або «спортивну» дипломатії, проте в контексті даної дослідницької роботи, авторка не вважає потрібне детально розглядати ці прояви. На думку дослідниці, це беззаперечно важливі аспекти, але вони менш пов'язані між собою контекстом ніж вищезазначені.

Задля глибшого аналізу останніх розробок у галузі інформаційних технологій «м'якої сили» необхідно розглянути такий феномен, як «гібридна війна». Розпад біполярної геополітичної системи зумовив появу нових видів протистояння і на зміну «холодній» війні прийшли так звані інформаційні та гібридні війни. У загальному вигляді гібридну війну слід розуміти як низку дій, що спрямовані на дестабілізацію соціально-політичного середовища та досягнення певних політичних цілей, за допомогою мілітарних, інформаційних, економічних, кібернетичних, дипломатичних та ін. засобів. Характерною особливістю цього виду протистояння є те, що локалізація ведення бойових дій має мінімальний обсяг, тоді ж, як масштаб впливу стає максимальним за рахунок інформаційного, кібернетичного, економічного та ін. впливу на усі підсистеми суспільства. Зазначене поняття охоплює явище набагато ширше, ніж сучасні форми ведення бойових дій або види війн майбутнього. Насправді йдеться про оформлення нового глобального

протистояння у сучасному дестабілізованому міжнародному безпековому докiллі. Гiбридна вiйна не є поверненням до стану холодної вiйни. Вона приходить їй на змiну у супроводі ланцюгiв гарячих конфліктiв, як нова, ускладнена й нестабiльна форма вiдносин на мiжнародній арені [9, с. 6]. На думку авторки, цей феномен буде доцiльно розглянути у роздiлі, пов'язаному з Україною та застосуванням «м'якої сили» в умовах гiбридної та інформаційної вiйни з Росією.

У цьому контексті iншим проявом iнноваційного бачення щодо ведення політичної боротьби стають інформаційні вiйни. Зазначений феномен викликає достатню кiлькiсть суперечок в експертному співтоваристві і має дуже багато точок зору на його сутність. Деякі дослідники роблять акцент на тому, що інформаційні вiйни є лише допомiжним засобом в застосуванні вiйськово-силових методiв, iнші стверджують, що суть все ж у впливі на інформаційно-комунікативний простір об'єкта впливу. Втім, у контексті даної роботи доцiльним буде використати таке трактування: «інформаційна вiйна – це цiлеспрямовані дiї, розпочаті для досягнення інформаційної переваги шляхом заподiяння шкоди інформаційним процесам та системам супротивника при одночасному захисті власних інформаційних процесiв та систем [40, с. 119].

Систематична дезiнформація залишається одним із найпотужнiших iнструментiв інформаційної вiйни. «Фейк» (англ. fake – пiдробка) – це будь-яка пiдробка, яку хтось намагається видати за оригiнал. Фейк зустрічається у багатьох галузях суспiльного життя і не є чимось абсолютно новим. Проте у 2017 році термін «fake news» або «фейкові новини» став одним з найуживанiших у промовах таких політичних лiдерiв як Дональд Трамп та Тереза Мей. Фейкова новина – це фальшива, часто сенсаційна інформація, поширена пiд виглядом новин [41]. Передбачається, що «фейкова новина» може нести жартiвливий або розважальний характер, проте найчастiше, передусiм в політичній сфері, фейкова інформація спрямована на дезiнформацію аудиторії і виклик негативних емоцiй.

Поряд з поданим поняттям вживають термін «неправдива інформація», котрий нібито є прямим перекладом, але не зовсім точно передає сутність феномена. Фейк передбачає навмисне застосування перекручень і вигадувань та ставить за мету введення суспільства в оману. Вплив фейкової інформації неможливо уявити без середовища, у якому вона розповсюджується. Саме тому слід звернути увагу на засоби масової комунікації як важливий механізм застосування м'якої сили. Під засобами масової комунікації розуміють сукупність каналів розповсюдження інформації, яку адресовано необмеженому колу осіб, соціальних груп, держав з метою оперативного інформування їх відносно подій і явищ у світі, конкретній країні, певному регіоні, а також для виконання спеціальних соціальних функцій.

Усі вище перелічені категорії є важливими для розгляду і розуміння феномену технологій «м'якої сили». Саме вони є найбільш сучасними проявами технологій формування світової політики, що впливають на трансформацію політичного середовища на всіх рівнях, його дестабілізацію або ж зміцнення.

Хоча поняття «м'якої сили» було сформульовано на науково-теоретичному рівні в 90-ті роки ХХ століття завдяки роботам відомого американського політолога Джозефа Ная. Однак сама ідея ведення політики за допомогою впливу і переконання була запропонована набагато раніше. Багато дослідників відзначають, що теоретичні основи даної концепції формувалися протягом кожного сторіччя. Ще Сунь Цзи у своїй роботі «Мистецтво війни» говорив про те, що необхідно використовувати не тільки військову міць задля подолання супротивника, а й більш гнучкі та хитрі методи. Не менш важливим, він вважає, є вміння використовувати слабкі сторони опонента для здобуття перемоги у конфлікті [38]. Пізніше ідея «несилового» впливу простежується в роботах мислителів епохи Відродження та Нового часу: Н. Макіавеллі, Г. Гроція, І. Канта, А. де Токвіля, А. Грамші та ін.

Надалі значення важливості і необхідності розвитку цього феномену усвідомлювали видатні соціологи та політологи ХХ століття. Вивчення стратегії «м'якої сили» з метою її практичного застосування в зовнішній політиці держав є фокусом наукової уваги багатьох дослідників минулого століття та сучасності. З-поміж них виокремлюються теоретичні напрацювання Зб. Бжезинського, Х. Булла, А. Вувіна, Б. Гілла, Е. Карра, Г. Кіссінджера, С. Льюкса, Дж. Маттерна, Г. Моргентау, Дж. Ная, І. Фана, Я. Хуанга, Дж. Шарпа та ін.

Напрацювання деяких з перелічених вчених вважаємо за потрібне розглянути більш детально. Хедлі Булл – професор міжнародних відносин, який займався проблемами застосування силових методів на міжнародній політичній арені. Його наукова позиція була сформульована за 20 років до публікації концепції «м'якої сили». На думку дослідника, специфіка силових методів другої половини ХХ століття полягає в тому, що пряме насильство виявилось під забороною. Саме в цих умовах вчений аналізує різні способи, форми і методи одностороннього і правомірного застосування сили в міжнародних відносинах [22]. Ідеї Х. Булла не менш цікаві з точки зору основ міжнародного порядку і підтримання балансу сил. Баланс сил – це відносини держав, за яких жодна з них не має домінуючої ролі і не може нав'язувати свою волю абсолютно всім державам. Попри це, Х. Булл все ж розділяє ідею, що баланс сил здатний нівелювати значимість середніх і невеликих держав на угоду великим і могутнім.

Цікаве бачення концепції «м'якої сили» сформулював Alexander L. Vuving у роботі «How soft power works?». У своєму дослідженні автор вводить три універсальні «валюти сили», які можуть виступати як інструмент «м'якої», так і «жорсткої» сили. Для кращого розуміння і наочності дослідник використовує образи доброти, бездоганності і краси [66].

Перша «валюта» – це доброта. Вона проявляє себе у відкритому і дружньому ставленні до союзників і партнерів. У відповідь, Вувін очікує доброзичливе ставлення з боку інших політичних акторів. Однак він

усвідомлює, що не все у світі знаходить позитивний відгук. Тому вважає, що в разі ворожого ставлення, міжнародне співтовариство буде в змозі регулювати поведінку своїх суб'єктів і ввести певні санкції для порушників правил поведінки.

Другою «валютою» є бездоганність, котра повинна характеризувати всі дії політичного суб'єкта. Кожна людина бажає наслідувати щось ідеальне. Виходячи з цього, автор робить висновок, що для ефективного застосування «м'якої сили» необхідно планувати кожен крок. Вувін вважає, що бездоганність ґрунтується на захопленні, яке веде до успіху. Успіх же символізує професіоналізм і таланти суб'єкта, які надалі втілюються в досягненнях.

Третя «валюта» – краса. Все те, що суб'єкт може надати міжнародній спільноті, має характеризуватися привабливістю і бажаністю. Автор вважає, що краса є головною складовою його концепції. Саме краса створює прагнення здобути запропоновані ідеали та цінності, впровадити їх у власне соціально-політичне життя.

Усі три складові, безсумнівно, є ідеальними «валютами» для формування привабливого геополітичного статусу будь-якої держави, яка спроможна надати політичний продукт і впевнити інших у його привабливості та необхідності для кожного. Вувін також запропонував своє бачення інструментів реалізації «м'якої сили»: культурні заходи, різноманітні програми обміну, теле- і радіомовлення, поширення національної мови, культури; політичні міфи; економічна допомога; гуманітарна допомога; дипломатична допомога.

У вітчизняному суспільно-політичному дискурсі ідеї застосування «м'якої сили» теж жваво обговорюються, а останнім часом проблематика «м'якої сили» набула особливої гостроти. Неможливо не відзначити, що події 2013-2014 і подальших років болісно відбилися на свідомості кожного українця. Саме ці події актуалізували необхідність вивчення «м'якої сили» і можливих її проявів. Крім того, «м'яка сила» є дієвим інструментом у

боротьбі з дезінформацією, своєрідною відповіддю. Вивчення існуючих і розробка нових інструментів дозволить Україні формувати привабливий імідж і сильну зовнішню політику, відповідати на існуючі загрози, а також зміцнити свої позиції на світовій арені.

Велика кількість українських дослідників, практиків та аналітичних центрів здійснюють свій внесок в сучасний український доробок теорії «м'якої сили»: В. Бондаренко, К. Булега, І. Ветринський, П. Гай-Нижник, А. Гетьманчук, С. Гуцал, С. Дацюк, Л. Літра, О. Литвиненко, А. Луценко, Є. Макаренко, Н. Марецька, Н. Матвійчук, Г. Медведєва, І. Мусієнко, М. Ожеван, Г. Піскорська, Г. Почепцов, О. Семченко, І. Слісаренко, С. Солодкий, І. Тихоненко, О. Тищенко-Тишковець, О. Ткач, І. Чарських, Л. Чекаленко та ін.

В умовах інформаційно-комунікативної революції головним завданням кожної держави, на думку М. Ожевана, є збереження державного суверенітету саме в інформаційній сфері. Адже боротьба за інформаційний суверенітет (або «м'яка війна») створила умови для виникнення різноманітних зовнішньо-інформаційних маніпулятивних впливів, так званих «м'яких загроз». Стратегічним пріоритетом у здійсненні зовнішньої та безпекової політики М. Ожеван називає концепцію «м'якої сили». Доцільність її застосування пояснюється з позиції можливості застосування елементів «м'якої сили» як засобів протидії відповідним «загрозам», а також механізмів здійснення неформальної інформаційної влади у міжнародній політиці [25].

О. Ткач у своїх працях підіймає важливу тему застосування «м'якої сили» Сполученими Штатами Америки, країнами Латинської Америки та Карибського басейну. Ця актуальна та малодосліджувана тема дає змогу краще розуміти головні пріоритети та інструменти здійснення зовнішньої політики цими країнами. Професор зазначає, що «м'яка сила» – комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних задач з використанням можливостей громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційних,

гуманітарних та інших альтернативних класичній дипломатії методів і технологій [42].

Представниці аналітичного центру «Нова Європа», зокрема А. Гетьманчук та Г. Медведєва, активно проводять не тільки кабінетні, але й польові дослідження, в яких, наприклад, вимірюють ставлення українців до реалізації Україною «м'якої сили». Важливо зазначити, що аналітичний центр досліджує не тільки громадську думку українців, але й ставлення до України мешканців європейських країн. Це дає можливість розуміти, які уявлення мають про Україну мешканці Європейського Союзу, з чим асоціюють, а головне, на які аспекти потрібно звернути увагу владі при формуванні та здійсненні політик задля підвищення ефективності та результативності. Ба більше, виважена та системна політика застосування «м'якої сили» є дієвим інструментом у протидії інформаційним атакам та спробам створити спотворений образ української держави.

О. Литвиненко та В. Бондаренко аналізують роль «м'яких» методів впливу (спеціальні інформаційні операції, пропаганда) в сучасному глобальному світі. У межах концепції «м'якої сили», на їх переконання, саме застосування інформаційних операцій є важливим інструментарієм вирішення не лише наявних, а й запобігання можливим конфліктам. Значний інтерес викликають висновки дослідників щодо становища України, де обґрунтовується доцільність та необхідність розвитку потужної наукової школи з вивчення спеціальних інформаційних операцій на теренах нашої держави, засадничі положення котрої вже розробили Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут міжнародних відносин Київського університету ім. Т. Шевченка [25].

Новий погляд підживлює дискусію задля удосконалення та коригування концепції «м'якої сили», розробки і впровадження нових методів і способів реалізації зовнішньополітичних інтересів держави за допомогою «м'якої сили» і пошуку шляхів захисту від її негативного впливу. З кожним днем ми бачимо невгамовний розвиток інформаційних технологій,

який змушує шукати нові канали та методи впливу і протидії технологіям «м'якої сили» для просування інтересів на міжнародній арені та зміцнення геополітичного статусу держави.

Концепція «м'якої сили» здобула досить широку популярність у світі завдяки її сучасності і результативності. Багато національних урядів намагаються реалізувати теорію на практиці, а результати втілення стали основою перегляду існуючого міжнародного устрою. Перші праці Дж. Ная відкидали ідею занепаду американської потужності, стверджуючи, що в існуючій ситуації у світовій політиці можна буде управляти і досягати успіхів за допомогою «м'якої сили». Однак, дослідник не зміг дати чіткої сталої дефініції зазначеному феномену, а лише окреслив своє розуміння такими визначеннями :

- «здатність країни структурувати ситуацію так, щоб інші країни формували свої переваги або ж визначали свої інтереси у вигідному цій країні руслі»;
- «здатність змусити свого партнера хотіти того ж, що і ви»;
- «здатність отримувати бажані результати в стосунках з іншими державами за рахунок привабливості власної культури, цінностей і зовнішньої політики, а не примусу або фінансових ресурсів»;
- «здатність впливати на інші держави з метою реалізації власних цілей через співпрацю в певних галузях, спрямовану на переконання і формування позитивного сприйняття» [4].

Концепція «м'якої сили» є протиставленням традиційному розумінню сили. На противагу «м'якої сили» політолог пропонує термін «жорстка сила». Вона включає все те, що раніше розуміли під силою в цілому (військові дії, економічний тиск, примусову дипломатію, адміністративно-правові і будь-які інші дії, що впливають на об'єкт міжнародних відносин). «М'яка сила» впливає на поведінку інших політичних суб'єктів, корегує її у бажаний бік, шляхом використання власної привабливості, симпатії, авторитетного впливового іміджу, і при цьому формує вподобання інших

учасників стосунків. «М'яка сила» ґрунтується на використанні нематеріальних ресурсів, як-от культура, ідеологія і інститути. У ресурсну базу «м'якої сили» Дж. Най включає і зовнішню політику (у тому випадку, якщо інші держави розглядають її в якості легітимної і морально виправданої). Тоді як концепція «жорсткої сили» (традиційної потужності) робить опір на такі матеріальні ресурси, як армія, економіка, ядерна, хімічна і інша зброя. Використання ресурсів «жорсткої сили» зазвичай починається тоді, коли виснажуються аргументи «м'якої сили», коли дві або більше сторони не можуть дійти компромісу і одна сторона починає погрожувати іншій застосувати силу [47].

Аналізуючи більш широко кожний з ресурсів, можна простежити такі техніки:

1. Культурна привабливість:

- створення національного продукту, який буде масовим і символічним, розповсюдження його за межами держави;
- поширення різної кінематографічної і музичної продукції, створення моди та ідеалів;
- створення торгових мереж на території інших держав.

2. Економічна привабливість:

- фінансування різних міжнародних фінансових установ;
- економічна і гуманітарна допомога нужденним країнам;
- інвестування у великі іноземні проекти на чужих територіях;

3. Політична привабливість:

- надання допомоги у відвертанні або ліквідації наслідків військових конфліктів і стихійних лих;
- дипломатія;
- пропаганда і нав'язування політичних цінностей через засоби масової комунікації та мережу інтернет.

«М'яка сила» країни також багато в чому залежить від її міжнародного іміджу та глобальної репутації. Держави все більше усвідомлюють

важливість і необхідність вливання ресурсів у формування міжнародного іміджу і просування власних наративів за межами країни. Дж. Най погоджується з твердженням, що сила і влада держав зменшується внаслідок глобалізації і виникнення різноманітних неурядових організацій і ТНК, проте він все ж наполягає на тому, що держави все ще залишаються головними гравцями на світовій арені. Водночас політолог стверджує, що глобалізація не обов'язково зумовлює похвалення та ефективність міждержавного співробітництва.

По суті «м'яка сила» пропагує ідею співробітництва, а не примусу. Вона ґрунтується на здатності спонукати інших формувати лояльність або явну симпатію. Концепція передбачає, що лідерство - це не просто питання наказів, але, також включає в себе здатність формувати і здійснювати політику в такій формі, яка стане бажаною для потенційних союзників або держав-об'єктів впливу.

Як зазначає сам Дж. Най «м'яка сила» сама по собі не є доброю чи поганою. Ціннісні судження залежать від цілей, засобів та результатів. Крім того, він підкреслює, що «м'яку силу» можна використовувати в наступальних цілях. Країни вже давно витрачають мільярди на публічну та культурну дипломатію, які направлені на підвищення конкурентоспроможності, іншими словами «боротьбу за серця та розуми» [59].

З часом автор починає стверджувати про необхідність синтезу «м'якої та жорсткої сили». Цей синтез він називає «розумною силою». «Розумна сила» включає стратегічне використання дипломатії, переконання, розвиток потенціалу та проєкцію сили і впливу у такий спосіб, який є найбільш рентабельним і має політичну та соціальну легітимність. В концепції підкреслюється необхідність наявності сильної армії й одночасно вкладання значних коштів в альянси, партнерства та інституції. Таким чином стратегія «розумної сили» є розвитком синергетичного ефекту від оптимального поєднання елементів «м'якої» і «жорсткої сили» в міжнародних

відносинах [3].

Дж. Най досі продовжує активно доповнювати та трансформувати концепцію «м'якою сили» під реалії сучасного суспільно-політичного та міжнародного життя. У 2021 році в умовах пандемії, розвитку інформаційних технологій та кризи міжнародної політичної, правової й безпекової системи, автор стверджує, що «країни повинні використовувати свою м'яку силу тяжіння для розвитку мереж і створення режимів та інститутів для протидії цим новим загрозам безпеки»[61].

На думку політолога, фізичні особи та приватні організації - від Netflix, Facebook і фондів до терористів і суспільних рухів - мають право грати безпосередню роль у світовій політиці. Пришвидшення розповсюдження інформації означає більш широкий розподіл влади, а неформальні мережі можуть підірвати монополію традиційних інститутів. Швидкість передачі інформації в режимі онлайн означає, що уряди держав менше контролюють свої плани дії, а громадяни стикаються з новими загрозами, зокрема інформаційними [61].

Крім того, Дж. Най акцентує увагу на актуальних проблемах сьогодення, а саме коли люди перевантажені обсягом інформації, з якою вони стикаються, важко зрозуміти, на чому зосередитися. Увага, а не інформація стає дефіцитним ресурсом. М'яка сила тяжіння стає ще більш важливим ресурсом сили, ніж в минулому, як і жорстка, гостра сила інформаційної війни. У міру того, як репутація стає все більш важливою, політична боротьба за створення і руйнування авторитету множитья. Інформація, яка здається пропагандистською, може не тільки піддаватися нехтуванню, але також може виявитися контрпродуктивною, якщо вона підриває репутацію країни як такою, що заслуговує довіри [60]. Так само твіти президента Дональда Трампа, які виявляються явно помилковими, підривають довіру до Америки і зменшують її «м'яку силу».

Створення і розвиток концепції «м'якої сили» стало визначальним у векторі розвитку зовнішньополітичних стратегій провідних держав у XXI

столітті. І хоча «м'яку силу» важко виміряти кількісно, навідміну від «жорсткої сили», особливо її успіх. Справа не в тому, що «м'яка сила» переслідує більш складні стратегічні цілі. Складність обумовлена тим, що трансформація людської поведінки несилевими методами вимагає великих затрат часу.

У висновку, розробка технік, методик і механізмів дозволяє виводити політику на якісно новий рівень. Раніше політична боротьба в більшості ґрунтувалася на силових методах, які вимагали захоплення території в прямому значенні цього слова. Наразі ж, для здобуття влади над іншою державою треба також вміти якісно формувати ідеї і контент, розробляти та виконувати дипломатичні та комунікаційні стратегії, створювати привабливий образ та системно впливати на свідомість людей. Військові методи відходять на другий план, хоча їх використання не припиняється ні в якому разі. «М'яка сила» дозволяє створювати сприятливу атмосферу, готувати соціум і конструювати образи, необхідні для отримання і здійснення влади.

РОЗДІЛ II. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ЗАСОБАМИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

«М'яка сила» – це складна багаторівнева система способів і методів, яка дозволяє могутнім державам вирішувати завдання стратегічного і тактичного характеру на міжнародній арені. Політика «м'якої сили» – це один з найважливіших факторів реалізації сучасної зовнішньої політики держави та її національних інтересів в будь-якому кінці земної кулі. Дана система впливає на аудиторію, реалізуючи національні інтереси, підвищуючи імідж та позиції держави, тим самим формуючи необхідне підґрунтя для трансформації світової політичної системи. Культурний, інформаційний та освітній чинники – ключові аспекти феномена «м'якої сили», які поєднують в собі культурні інструменти з інформаційно-пропагандистськими, освітніми, політтехнологічними і іншими засобами несилового управління як зовнішньою політикою окремої держави, так і світовими процесами. «М'яка сила» виступає специфічним, але дієвим інструментом зовнішньополітичного управління глобальними політичними процесами. Об'єктами впливу стають не тільки країни, але також регіони і міжнародні політичні процеси. Універсальність і доступність робить «м'яку силу» ефективним інструментом просування власних цінностей та інтересів і дає змогу будь-якій державі розширювати межі впливу на міжнародній арені.

На сучасному етапі найбільш поширеними засобами та методами реалізації технології «м'якої сили» стають:

- міжнародне співробітництво у визначених сферах (політичній, військовій, економічній, культурній тощо);
- надання безвідплатної допомоги іншим країнам із приділенням уваги певним напрямам економічної політики;
- участь у постконфліктному (посткризовому) відновленні на території інших країн, практики миротворення (peacebuilding);

- використання інформаційних технологій для управління великими масами людей по всьому світу (зокрема, широке запровадження соціальних мереж в останні роки);
- запровадження освітніх програм та програм стажування для представників іноземних держав, найбільш перспективних у професійному та соціальному плані, на території своєї країни «м'якої сили» для просування національних інтересів [18].
- застосування превентивної та багатосторонньої дипломатії: культурної, спортивної, цифрової та публічної дипломатії тощо;
- виділення економічної допомоги, надання фінансово привабливих умов для співпраці.

В контексті даної дослідницької роботи особливу увагу хотілося б приділити методам культурної, цифрової та публічної дипломатії, які актуальні в умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства. Силкові методи викликають у людей страх, примушуючи підкорятися тим чи іншим ідеям проти власної волі. Водночас, як культурна, публічна та цифрова дипломатії впливають на психологічний стан людини м'якше, залучаючи її, при цьому, дозволяючи людині самій дійти висновку про необхідність прийняття трансльованих ідей чи цінностей. Перераховані методи формують в людях зацікавленість або лояльність до держави, її ідеології і політичної культури. Саме дипломатичні методи, а не силкове насадження політичних чи ідеологічних постулатів дають змогу досягати двоготривалих результатів.

Американський політолог Мілтон Каммінгс називає культурною дипломатією «обмін ідеями, інформацією, цінностями, переконаннями та іншими аспектами культури з метою зміцнення взаєморозуміння». Єжи Онух, практикуючий культурний дипломат, экс-директор Польського Інституту в Україні і США вважає, що «культурна дипломатія – це продаж іміджу країни засобами культури». Чистий менеджмент з просування вартісного мистецького продукту в правильному місці в потрібний час. Мистецтво надає витонченості та «лагідності» політичним стратегіям.

Допомагає утримати повагу до країни, нації, конкретної людини, як представника суспільства. Політичні режими змінюються, а емоційна пам'ять залишається [32]. Можна стверджувати, що культурна дипломатія є свого роду стрижнем публічної дипломатії держави, оскільки саме через культуру нація розкриває світу свою ідентичність, представляє свої цінності та ідеї. А смислове навантаження терміна «культурна дипломатія» з роками значно розширилося. Тепер це може бути застосовано практично до будь-якої практики, пов'язаної з цілеспрямованим культурним співробітництвом між народами, державами або міжнародними організаціями.

Дослідниця Н. Матвійчук вважає, що можна виокремити два визначальні принципи культурної дипломатії, а саме – таргетування аудиторії та відображення у своїй діяльності цінностей країни-донора. Вкрай важливо при виробленні культурних політик дипломатії враховувати релігійні, політичні та культурні особливості життя аудиторії. Культурна дипломатія лише тоді ефективна, коли зачіпає інтереси та проблеми населення країн, на які вона розрахована [21, с. 130].

Культурна дипломатія реалізується через наступні механізми:

- поширення власної мови та сприяння її вивченню закордоном, розвиток міжуніверситетського співробітництва;
- навіювання політичних цінностей (демократія, права людини, приватна власність та ін);
- поширення культурного надбання (виставки, фестивалі, літературні, кіно-, музичні премії: Оскар, Еммі, Греммі, Канський фестиваль та ін);
- пропаганда різноманітних за сферами і масштабами досягнень країн.

Культурна дипломатія ефективно використовується багатьма країнами Європейського Союзу. Так, наприклад, Франція займається поширенням індустрії моди, парфумерії та гастрономії, які асоціюються виключно з французькою державою. Міжнародна організація франкомовних держав «Франкофонія» об'єднує 58 держав, 3 асоційовані члени і 14

нефранкомовних держав, такі як, Грузія, Хорватія, Греція. Приблизний обсяг впливу «Франкофонії» – 870 млн чол [16]. Франція одна з небагатьох держав, у якій питання культурної дипломатії керується на державному рівні.

У свою чергу, в США культурною дипломатією займається Бюро у справах освіти та культури. На сьогоднішній день найефективнішим каналом культурної дипломатії США залишається американська культура і рівень життя. Coca-Cola, Apple, Microsoft, Space X, Tesla, «американська мрія» і подібні атрибути американської культури створюють бажаний образ у розумах мільйонів людей по всьому світу. Люди з різних країн готові вірити словам американських політиків, переймати моделі державного устрою аби жити тим же життям, що і народ США.

Ефективне використання культурної дипломатії свого часу продемонструвала Японія. Часи її співпраці зі Сполученими Штатами Америки в період війни в Іраку створили іміджеві проблеми на Близькому Сході. Дитячі ілюстровані книги, аніме і запрошення національної збірної Іраку з футболу приїхати до Японії були серед вжитих заходів для нормалізації ситуації в регіоні [62].

Отже, якщо країна має чітке розуміння національних інтересів та пріоритетів, докладає зусилля та виділяє вагомі кошти на розвиток та просування культурної дипломатії, то має всі шанси сформувати привабливий імідж та закріпити власний авторитет у регіоні або світовій арені. Культурна дипломатія здатна формувати міцний ідеологічний фундамент, який дозволяє країнам не лише просувати або захищати свої інтереси, але й впливати або навіть диктувати світові правила політичної чи економічної гри.

Не менш цікавим проявом «м'якої сили» виступає публічна дипломатія, яка висвітлює важливість культурної, інформаційної та освітньої галузі у житті суспільства. Публічна дипломатія – це система прямої взаємодії держав із суспільствами зарубіжних країн, виступає одним із ключових інструментів «м'якої» влади. Вона включає діяльність у сфері

інформації, освіти та культури з метою впливу на уряди інших держав через вплив на їх громадян. Публічна дипломатія прагне роз'яснювати зовнішню політику, пояснюючи, чому вона вигідна для інших країн і народів. Здійснюється через просування ідей та цінностей, які можуть бути сприйняті світовою громадськістю як привабливі та такі, що заслуговують на повагу, довіру та схвалення [40, с. 237].

На думку Дж. Найя, внесок безпосередньої урядової інформації у довготривалі культурні відносини залежить від трьох вимірів або етапів публічної дипломатії, причому важливі всі три виміри. Перший і найбільш обов'язковий вимір – це щоденне спілкування, до якого належить роз'яснення суті рішень у внутрішній і зовнішній політиці. Цей вимір також включає підготовку до боротьби з кризами. У разі наявності вакууму інформації після тієї чи іншої події заповнити його поспішають інші. Другий вимір – це стратегічне спілкування, що розвиває серію простих тем, багато в чому схоже на політичну або рекламну кампанію. Тоді, як перший вимір виражається у годинах і днях, другий займає тижні, місяці та навіть роки. Третій вимір публічної дипломатії є розвитком міцних взаємин із ключовими особами упродовж довгих років і навіть десятиріч за допомогою стипендій, програм обміну, навчання, семінарів, конференцій і доступу до каналів засобів інформації [26].

Головними суб'єктами публічної дипломатії виступають держави, дипломатичні представники, групи інтересів (культурні, економічні, етнічні), інститути, які приймають участь у міждержавних відносинах. Останнім часом спостерігається тенденція залучення окремих особистостей та ЗМІ, транснаціональних та неурядових організацій у обговорення та вирішення питань міжнародних відносин. Публічна дипломатія дозволяє країні формувати і коригувати свій геополітичний статус. Виникає можливість трансформувати громадську думку, як у власній державі, так і за її межами за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів. У той час, як

геополітичний статус демонструє, чи має держава повноваження для ініціювання глобальних рішень і втілення їх в життя.

Розумна публічна дипломатія потребує розуміння ролі авторитету та громадянського суспільства в формуванні та реалізації «м'якої сили». Оскільки авторитарні держави сьогодні використовують кібертехнології та інші засоби для втручання в політичні процеси в демократичних державах, виникають питання про межі застосування «м'якої сили» та відповідні політики публічної дипломатії.

Сучасна публічна дипломатія знаходиться в процесі змін, і ця швидкість змін, ймовірно, буде приблизно відповідати темпам загальних змін в сучасному суспільстві. Дипломати використовують цифрові інструменти в своїй повсякденній роботі: від переговорів і представництва до аналізу політик. Найбільш ефективним та розповсюдженим є використання соціальних мереж для потреб публічної дипломатії (наприклад, твітер-дипломатія, або дипломатія через мережу Facebook). Цифрові інструменти здійснюють істотний вплив на зацікавленість та ставлення громадян інших країн через більшу залученість та інтерактивність (можливість обговорювати та бути залученим до середовища).

На думку К. Балабанова та М. Трофименко, у наш інформаційний час влада більше ніж будь-коли означатиме наявність «м'якого» виміру привабливості та «жорсткого» виміру примусу й заохочення. Ефективне поєднання цих вимірів називається «розумною владою». Наприклад, сьогоднішня боротьба з міжнародним тероризмом – це боротьба за думки та серця, а надмірне спирання лише на «жорстку владу» не є шляхом до успіху. Публічна дипломатія є важливим засобом в арсеналі «розумної влади», однак «розумна» публічна дипломатія передбачає розуміння необхідності довіри, самокритики та діяльності громадянського суспільства для створення «м'якої влади». Вироджуючись у пропаганду, публічна дипломатія не тільки перестає переконувати, а й може знищити «м'яку владу». Натомість вона має

залишатися двостороннім процесом, адже «м'яка влада» залежить насамперед від того, наскільки ми розуміємо інших людей [2].

Публічна дипломатія тісно пов'язана із засобами масової інформації, які є прямими ретрансляторами і інтерпретаторами ідей і висловлювань політиків. Саме ЗМІ під силу формувати громадську думку і подавати інформацію в необхідному ключі. Глобалізація і розвиток інформаційних технологій веде до збільшення значущості публічної дипломатії та удосконалення її принципів і механізмів. Легко простежити наскільки активно сьогодні світові ЗМІ висвітлюють будь-які внутрішньополітичні чи зовнішньополітичні події в кожному куточку планети, посилюючи, таким чином, комунікаційні процеси між різними державами і народами.

Twitter і Facebook в даний час є найпопулярнішими електронними інструментами, використовуваними дипломатичними службами по всьому світу. Свій розвиток ідея електронної дипломатії отримала ще в 2002-2003 рр. в Сполучених Штатах Америки. За часів президентства Джорджа Буша-молодшого традиційні ЗМІ такі, як телебачення, радіо і журнали почали переносити в інтернет-простір. А вже у 2006 році була сформована спеціальна робоча група, яка займалася моніторингом інформації (в тому числі дезінформації) про США, що продукувалась в інтернеті. У той же період був створений офіційний блог DipNote, який функціонує по теперішній час.

Як вже зазначалося, цифрова дипломатія - це можливість використання інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій задля досягнення та лобювання зовнішньополітичних цілей та інтересів держави. Проте доцільно розглянути й альтернативні формулювання. Так, Держдеп США визначає цифрову дипломатію (Твітер-дипломатію) як форму традиційної дипломатії, що використовує технології та мережі 21-го століття для вирішення зовнішньополітичних завдань. Це визначення можна поділити на дві частини:

1. Твітер-дипломатія відрізняється від традиційної дипломатії переважно тим, що використовує інші засоби: як зокрема, соціальні мережі та месенджери (Facebook, Twitter, Instagram), програмне забезпечення для інтернет-телефонії (Skype, Zoom, BlueJeans тощо), відеоканали (на сьогодні найпопулярнішим є Youtube).

2. Твітер-дипломатія не відмежується від традиційних форм дипломатичних відносин і не є їхнім заміником, а скоріше потужним і вагомим доповненням, здатним поліпшити та прискорити дипломатичні відносини, а також розширити їхні рамки [19].

Проте, той факт, що соціальні мережі все частіше використовується офіційними особами або дипломатами, збільшує ймовірність ненавмисного розвитку міжнародних криз і конфліктів. Одне некоректне пропозицію або несвоєчасна реакція можуть спричинити напруженість у відносинах між країнами. Крім того, в такому випадку на перший план виходить проблема кібер безпеки і встановлення правил взаємодії в інтернеті. Масовий злом Твіттера, проведений в 2020 році, показує, міжнародне співтовариство в цілому повинні припускати подібні ситуації і вживати заходів для стримування цілком реального ризику того, що ворожий суб'єкт може отримати доступ до облікових записів світових лідерів з мільйонами передплатників і спровокувати конфліктну ситуацію.

У свою чергу, дослідники Вільямс і Дрю в статті «Escalation by Tweet: Managing the New Nuclear Diplomacy», стверджують, що імпульсивний характер повідомлень в мережі Твітер (а також, можна припустити, що і інших соціальних мережах) негативно впливає на дипломатичні відносини. На їхню думку, це "не є ідеальним середовищем для формування тонких дипломатичних повідомлень". У той же час, автори акцентують увагу на тому, що в Твіттері досить поширені кампанії по дезінформації [71].

Однак, в такому світі здатність залучати, формувати порядок денний через соціальні мережі і переконувати завдяки цікавому контенту стає все більш важливою. Давно минули ті часи, коли публічна дипломатія в основному велася через радіо і телебачення. Технологічні досягнення привели до різкого зниження вартості обробки і передачі інформації. Результатом є інформаційний вибух, який породив «парадокс достатку»: а достаток інформації веде виникнення все більшої кількості неякісної, неправдивої і навмисне спотвореної інформації.

Сучасна світова політика досить складне і багатогранне явище, яке вимагає докладання серйозних зусиль для збереження або зміцнення позиції держави. «М'яка сила» виступає специфічним, але дієвим інструментом політичного впливу на глобальні політичні процеси. Об'єктами впливу стають не тільки країни, але також регіони і міжнародні політичні процеси. Універсальність та доступність робить «м'яку силу» ефективним інструментом просування власних цінностей та інтересів і дає змогу будь-якій державі розширювати межі впливу на світовій політичній арені.

Дипломати, політичні лідери і державні службовці все більше покладаються на соціальні мережі в своїй повсякденній роботі для спілкування як з громадянами своєї країни, так і з зарубіжної аудиторією. Ці обміни відбуваються з урахуванням глобальної аудиторії, забезпечуючи додатковий рівень контролю, який є унікальним для цієї форми спілкування. Facebook, Твіттер можливо, кидає виклик традиційним уявленням про дипломатію, згідно з якими вона здійснюється через офіційні канали спілкування і неформальне спілкування віч-на-віч. Проте дослідники повинні задатися питанням, наскільки корисні соціальні мережі як інструмент для позначення намірів і чи можуть ці засоби масової інформації бути ефективною платформою для діалогу і розвитку довіри, коли традиційна особиста дипломатія обмежена. Пости представників держави в соціальних мережах відображають і формують державну ідентичність і те, як держава бажає бути визнаним іншими. Проблема може полягати в тому, що розвиток

соціальних мереж та інформаційних технологій дозволяє втілювати не лише добрі наміри, але і деструктивно впливати на державну або міжнародну безпеку.

В умовах розвитку сучасних інформаційних технологій, інформація стає одним з основних джерел сили та могутності держави. Зростання значення інформаційного ресурсу політичної влади відкриває нові можливості досягнення політичних результатів. Сучасні інформаційно-комунікативні технології та засоби масової інформації формують сприятливе середовище задля розвитку та апробації новітніх розробок у галузі «м'якої сили», дають змогу видозмінювати сучасну світову політичну картину. Сьогодні інтернет та теле- і радіопростір стають головними каналами впливу та маніпуляцій свідомістю людей. З точки зору технологій «м'якої сили» – це ідеальне середовище для реалізації політики як на локальному, так і на глобальному рівнях.

У сьогоднішньому світі інформація виходить на перший план, багато вчених і технологів включаються в розробку і вдосконалення методів подачі інформації через теле-, радіо- та інтернет канали. Аудиторія користувачів Всесвітньою павутиною зростає з кожним днем. Так, за даними дослідницької групи «We are social» у січні 2019 року активними користувачами мережі Інтернет були 4 млрд 388 млн чоловік при загальній чисельності населення Землі 7 млрд 676 [50], а вже за січень 2021 року ця цифра зросла до 4,66 млрд та 7,83 млрд відповідно [51]. Розвиток інформаційно-комунікативних засобів надає інтернету та соціальним мережам статус головного транслятора ідей та цінностей, а також маніпулятора масовою і індивідуальною свідомістю. Увага мас стає головною метою створення та вдосконалення різних алгоритмів та концепцій в технологічній сфері.

Основним об'єктом інтернет-комунікацій є контент (від англ. «content» – зміст) у вигляді тексту, відео, графіки, який створюють, просувають та використовують суб'єкти – учасники віртуальних комунікаційних процесів.

У залежності від того, які механізми створення та просування контенту застосовуються, інтернет-технології класифікуються за форматами WEB 1.0, WEB 2.0 и WEB 3.0

WEB 1.0 (тип «монолог» – 1:99) – технології, що формують віртуальну систему, в якій автори (1%) створюють та розміщують на власних веб-ресурсах контент, що споживає інша частина користувачів (99%). Базовим елементом комунікації є корпоративний або тематичний веб-сайт, який містить відповідну інформацію.

WEB 2.0 (тип «діалог» – 50:50) – технології, що створюють віртуальне поле, в якому автори гатунку формату Web 1.0 перетворюються на модераторів, створюючи окремі мережеві майданчики, на яких усі інші учасники комунікаційних процесів мають можливість бути як авторами, так і споживачами контенту.

WEB 3.0 (тип «співпраця» – 100:100) – технології, що об'єднують усі мережеві майданчики в єдиний віртуальний простір, формуючи нову реальність, в якій суспільство та кожний окремий його представник проходить процес аватарізації. На цьому етапі формуються основи для майбутнього формату (4.0), основу якого складатимуть штучний інтелект у вигляді *www*ботів та штучних нейронних мереж [17, с. 97].

Соціальні мережі є яскравим прикладом формату WEB 2.0 і WEB 3.0. За допомогою соціальних мереж стає можливим поширення текстового, аудіо-, фото- та відеоконтенту, формування тісних комунікаційних зв'язків по всьому світу. З будь-якого куточка світу можливо простежити за останніми новинами, прочитати експертну думку і обговорити тему з «друзями» або випадковими користувачами мережі.

Відповідно до цього цифрова дипломатія постає найефективнішим інструментом у зазначеному середовищі. Новим етапом у розвитку електронної дипломатії стало використання чат-ботів для надання інформації громадянам про здоров'я та отримання допомоги в умовах пандемії. По мірі того, як захворювання поширювалося, громадське занепокоєння зростало, а

МЗС і посольства всіх країн відчули шалений тиск. Від них вимагалось надавати точну і своєчасну інформацію про характер розповсюдження хвороби і заходи, які влада ухвалила для захисту та допомоги своїм громадянам. Чат-боти суттєво допомогли, оскільки більшість організацій були перевантажені, враховуючи масштаби проблеми, кількість поставлених завдань і брак людських ресурсів.

Наприклад, співпрацюючи з WhatsApp, Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) запустила спеціальну службу обміну повідомленнями на чотирьох мовах (англійською, арабською, іспанською та французькою), яка пропонує інформацію про ситуацію на конкретну дату (а також звіти за певний період), поради для людей, які перетинають кордон і спростування фейкових новин. Цей підхід незабаром був застосований державними органами Великобританії, України, Франції, Австралії, Індії та інших країн. Міністерства закордонних справ у багатьох країнах також розгорнули чат-боти з штучним інтелектом, який надав консультації з питань здоров'я, пов'язані з COVID-19, а також інформацію про обмеження на поїздки, консульські послуги і умови в'їзду і виїзду з країни під час карантину. Важливо, що і українські органи влади, а саме Міністерство Зовнішньої політики, Міністерство охорони здоров'я, Представництво Президента в Автономній Республіці Крим та Міністерство з питань реінтеграції, створили аналогічні чат-боти, які спеціалізуються як на загальних питаннях, так і на профільних.

В умовах пандемії держави змушені ближче зіткнутися з проблемами дезінформації, фейковий новин і навіть гібридних або інформаційних воєн. Проте ці проблеми не перший рік турбують дослідників та мешканців багатьох країн світу, які зіткнулися з ними віч-на-віч. Загострення міжнародної ситуації, викликане боротьбою провідних держав за розробку і збут вакцин, породжує величезну кількість конфліктних ситуацій і дезінформації, яка більше ніж рік турбує понад мільярди людей. На тлі ситуації, що склалася, в науковому середовищі навіть виникає феномен

«вакцинної» дипломатії, який жваво обговорюється та перебуває на стадії розробки та визначення.

А втім феномен гібридної війни ось уже кілька десятиліть активно реалізується та викликає жваві суперечки в експертному співтоваристві. Одні стверджують, що це принципово новий тип ведення війни, інші заперечують цю точку зору і наполягають на тому, що це всього лише нова комбінація давно відомих методів. Гібридну війну у загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний із військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя [9, с. 19]. Також однією з особливостей є те, що держава, яка веде гібридну війну, перекладає виконання завдань на недержавні формування – бойовиків, місцевих жителів або різноманітні організації. В той же час, зв'язок з виконавцями повністю заперечується, навіть якщо він є очевидним.

Питання коректності визначення концепції «м'якої сили» як компоненту гібридної війни досить дискусійне. Так, наприклад, з одного боку, неможливо заперечувати, що саме через прояви «м'якої сили» Росія змогла сформувати та нав'язати власні наративи та бачення подій в Україні ще задовго до початку війни у Донецькій та Луганській областях та тимчасової окупації Криму. У цьому контексті потрібно усвідомлювати, що існує світоглядна різниця у ставленні та визначенні «м'якої сили» та гібридної війни в різних парадигмах. Проте обов'язково слід зважати на реальність, яку намагається створити протележна сторона, враховувати її, і реалізовувати власну політику зважаючи на цей фактор.

На думку І. Ветринського «в жодному разі не можна плутати «м'яку силу» з елементами гібридної війни, що також часто носять невійськовий характер, але спрямовані на досягнення зовсім інших цілей. Гібридна війна передбачає масштабне застосування невійськових засобів впливу на

супротивника – це насамперед інформаційно-пропагандистські інструменти; інфільтрація агентів впливу, зокрема шляхом створення «карманних» неурядових організації та громадських рухів; фінансування численних лобістських груп всередині інших країн, насамперед серед політиків і представників мас-медіа; встановлення корупційних зв'язків тощо. Всі ці дії підпорядковані архаїчній агресивній логіці домінування, тоді як філософія «м'якої сили» – це залучення з метою подальшого партнерства [5, с. 26].

У той же час Україна вже сім років відчуває на собі прояви гібридної війни, і іноді важко відрізнити дійсні прояви «м'якої сили» від різноманітних маніпулятивних технологій.

Існують певні ознаки, за якими характеризують причини і особливості «гібридних війн». Характерними особливостями виступають:

- протистояння в інформаційному просторі;
- взаємні заходи політичного і економічного тиску (при формальному збереженні зв'язків між двома країнами);
- пропаганда із застосуванням «брудних» інформаційних технологій;
- агресія без офіційного оголошення війни;
- використання нерегулярних збройних формувань (у тому числі і під прикриттям мирного населення);
- приховування країною-агресором участі у конфлікті [33].

Великого значення набуває контроль за інформаційними потоками, котрі зумовлюють перемогу у інформаційній складовій гібридної війни. Інформаційна війна – це узгоджена діяльність з використання інформації як зброї для ведення бойових дій. Головним стратегічним національним ресурсом стає інформаційний простір, тобто інформація, мережева інфраструктура та інформаційні технології [20].

Взагалі, термін «інформаційні війни» не є загальноприйнятим і не використовується у професійному середовищі. Замість нього існує поняття «психологічні» чи «інформаційні операції», бо вони більш точно передають особливості проведення відповідної технології. Інформаційні операції

можуть бути проведені будь-коли, у той час, як інформаційна війна не може вестися у мирний період. Саме тому інфовійни займають значне місце у сьогоденні [28].

Загалом, слід визнати, що інформаційні війни/операції стали прикметою сучасності з багатьох причин, серед яких можна виокремити:

- зростання ролі інформаційного компонента через входження в інформаційний етап розвитку;
- мультимедійна суть інформаційних операцій
- військові проекти краще фінансуються;
- є приховане використання цих методів і на внутрішньому «фронті» [28, с. 260].

Важливо звернути увагу на те, що інформаційна війна – це складне явище, яке неможливо класифікувати виключно як «м'яку» або «розумну» силу. У світовому науковому співтоваристві ведуться постійні суперечки, і навіть виникає новий погляд на характеристику інформаційної війни та її інструментів під назвою «різка сила». Так, К.Уокер і Дж. Людвіг визначають «різку силу», як політику, властиву потужним і рішучим авторитарним режимам, які систематично пригнічують політичний плюралізм і свободу висловлювання думок для підтримки влади у власній країні, все частіше застосовують одні й ті ж принципи на міжнародному рівні для захисту своїх інтересів [67]. У 2018 році Дж. Най у своїй роботі «How Sharp Power Threatens Soft Power» висловлюється щодо складності розмежування понять «м'якої» та «різкої сили». Хоча «різка» і «м'яка сила» діють несхоже, різницю між ними важко розгледіти. Частково саме тому так складно відповісти на «різку силу». Будь-яка схема дій передбачає вибір: як подавати інформацію? Лише коли ця подача межує з обманом, що не дає суб'єктові права на добровільний і свідомий вибір, перетинається небезпечна межа, за якою починається примус. Саме ця якість – відкритість і недопустимість свідомого обману – відрізняє «м'яку силу» від «різкої» [26]. На жаль, її не завжди легко розпізнати. У сучасному світі питання розпізнання та

диференціації «м'якої» та «різкої сили» має досить суб'єктивний і складний характер. Керуючись вищевикладеним визначенням поняття «різка сила», виходить, що воно характерно лише для авторитарних держав. Отже, виникає питання, як слід визначати способи та методи ведення інформаційних операцій у зовнішній політиці демократичних держав.

У зв'язку з цим виникає проблема достовірності інформації і вірусності її поширення. Безліч інформації, яка вважається шоковою або терміною, розлітається зі швидкістю світла. За кілька хвилин новина може бути «твітнута» або «лайкнута» мільйонами користувачів по всьому світу, але при цьому її зміст може не відповідати дійсності, тобто, дезінформувати і вводити в оману.

Проте, якщо інформація подана від так званих друзів або «верифікованих» користувачів, вона буде викликати вищий відсоток довіри і підтримки. У цих умовах виникає поняття «фейк», котре стає одним з ключових методів ведення інформаційної війни.

Фейк – у розумінні цього терміна як інструменту інформаційної війни – дезінформація, умисне викривлення тих чи інших явищ, фактів, подій, причому зловмисність такого викривлення старанно приховується; навпаки, фейкове повідомлення містить усі ознаки правдивого повідомлення, що дає можливість впливу на певну аудиторію завдяки використанню симулякрів [36]. Фейкова інформація заповнює інформаційний простір і дезінформує величезну кількість людей, маніпулюючи їх свідомістю і змушуючи повірити навіть в найбезглуздіші речі. Головними каналами поширення фейкової інформації є Інтернет і ЗМІ. Результативність та ефективність характеризується тим, що фейкова інформація часто має вірусний характер і поширюється досить швидко. Це зумовлює важкість спростування навмисно неправдивої інформації. Дуже часто фейкову інформацію порівнюють з неправдивою інформацією. Однак між ними існує принципова різниця. Вона полягає в тому, що на відміну від неправдивої інформації, яка може бути всього лише помилкою неуважного журналіста, фейк – це навмисне

перекручування фактів або ж вигадка, з метою змусити людей сумніватися і посіяти паніку.

Відповідаючи на запитання «для чого поширювати брехню?», можна виділили декілька типів фейків у соціальних медіа залежно від їхнього завдання:

- фейки, які сіють паніку серед людей;
- фейки, які розпалюють міжнаціональну (расову, релігійну тощо) ворожнечу;
- фейки, які поширюють хибні думки для того, щоб заплутати нас, відволікти від правди;
- фейки, які маніпулюють свідомістю;
- фейки, які рекламують когось або щось;
- фейки, які приносять прибуток ЗМІ, що його поширює («жовта преса»);
- фейки, які плямують чийось репутацію (найчастіше це фото, добре опрацьовані у Photoshop);
- фейки, які мають розважальний характер [14, с. 30].

Всесвіт «фейковий новин» набагато ширший, ніж просто фальшиві новини. У деяких історіях може бути крихта правди, але не вистачає будь-яких контекстуальних деталей. Вони не можуть включати будь-які факти або джерела, які піддаються перевірці факти або джерела. Деякі розповіді можуть включати в себе основні верифіковані факти, але написані з використанням мови ворожнечі, яка навмисно носить провокуючий характер, не враховує відповідні деталі або висловлює точку зору конкретної сторони. «Фальшиві новини» існують в більш широкій екосистемі дезінформації.

Дослідниця Клер Уордл, в своїй статті "Fake news. It's complicated" розробила типологію дезінформації, яка складається з 7 компонентів:

1. Сатира і пародія (не має наміру заподіяти шкоду, але може ввести в оману);
2. Контент, що вводить в оману;

3. Контент самозванця (контент видається за справжні джерела);
4. Сфабрикований контент (новий контент на 100% помилковий, призначений для обману і заподіяння шкоди);
5. Хибне з'єднання (коли заголовки, зображення або підписи не відповідають змісту);
6. Помилковий контекст (коли справжній контент подається з помилковою контекстною інформацією);
7. Контент, яким маніпулюють (коли справжня інформація або зображення використовуються для обману) [68].

На жаль, більшість перелічених технологій можна вважати «брудними» або «чорними». Незважаючи на те, що ці технології можуть бути недостатньо моральними і чесними, вони мають високий відсоток ефективності і здатні трансформувати локальну, регіональну та світову політичну ситуацію. Кожна з розглянутих технологій дозволяє досягати поставлених цілей. Так, Російська Федерація за допомогою гібридної війни та інформаційного перенасичення фейковими новинами українського теле-, радіо- та інтернет-простору дестабілізувала ситуацію в Україні. Також, за допомогою фейкової інформації влада РФ створює зручну для себе картину світу в свідомості власних громадян. Термін «фейкові новини» став основним під час виборчої кампанії в США 2016 року, коли сотні веб-сайтів публікували фальсифіковані або сильно спотворені історії про головних претендентів на пост президента. Так, наприклад, фейкові новини були широко поширені на користь Дональда Трампа. База даних містить 115 підроблених історій про Трампа, які було подано у Facebook в цілому 30 мільйонів разів, і 41 – про Клінтон, якими поділилися в цілому 7,6 млн разів [55, с. 17].

Одним з відкритих питань залишається проблема протидії гібридній та інформаційній війні. Існує низка причин, які ускладнюють пошуки шляхів

вирішення. По-перше, гібридні загрози носять досить невизначений характер, від чого їх складно розпізнати заздалегідь. По-друге, швидкість і масштаби поширення інформаційних потоків перешкоджають можливості своєчасної протидії. По-третє, гібридні війни носять затяжний характер, через що вимагають серйозних фінансових впливів для протидії. Отже, розвиток цих технологій зумовлює необхідність у постійному моніторингу ситуації, розробці нових методів впливу, але й пошуках протидії існуючим.

Водночас масовий перехід громадського та політичного життя в інтернет простір ускладнює процес виокремлення та розмежування елементів «м'якої сили» з іншими технологіями. У час, коли пандемія звела більшість соціальних контактів в офлайн до мінімуму: міжнародні стосунки та зовнішня політика виходять на новий рівень. Засідання ООН та ОБСЄ відбуваються в онлайн форматі, міністерства та Кабінет Міністрів проводять наради через онлайн платформи. Світ змінився, а з ним і засоби та інструменти впливу на свідомість та вибір людей. Масова цифровізація всіх процесів призводить до розповсюдження великої кількості інформації, яку майже неможливо підтвердити.

Разом з тим, як наприклад, публікації в соціальних мережах можуть зіпсувати або навпаки посприяти покращенню відносин між країнами. В цьому контексті, важливо зазначити, що роль соціальних мереж та цифрової дипломатії, буде зростати з кожним роком, особливо, зважаючи на розвиток ШІ, комп'ютерних технологій та пандемію коронавірусу.

У контексті вивчення технології «м'якої сили», соціальні мережі і сучасні канали трансляції інформації стають ключовими в умовах трансформації сучасної міжнародної політичної дійсності. Змінюється не тільки положення держав на світовій політичній арені, не тільки їх міць і можливості, а й самі методи і способи здійснення політики. Ще століття тому рушійною силою зміни позицій держав в світі була військова сила, кількість завоювання територій і фінансова міць. У XXI століття на перший план виходить інформаційна та дипломатична політика, розробки в сфері

комунікаційних технологій і вміння подати цінності та ідеали власної держави так, щоб роздобути авторитет і довіру. Дійсність показує, що грань між проявами «м'якої» та «різкої» сили в інформаційному просторі дуже тонка і до кінця не окреслена.

Як висновок, варто зазначити, що глобалізація та розвиток цифрових та інформаційних технологій трансформують навіть вже традиційні засоби «м'якої сили». Сьогодні класичні культурна та публічна дипломатії переходять у інтернет-простір, формуючи новий вид - цифрову дипломатію. Проте ЗМІ та інтернет середовище мають власні правила гри, які потрібно враховувати під час реалізації кожного кроку. Швидкість розповсюдження інформації, залученість великої кількості людей у комунікаційні процеси. спотворення інформації та висвітлення її з потрібного боку - все це особливості, які формують сучасні виклики. Крім того, імпульсивний характер повідомлень перших осіб, посадових осіб або лідерів думок спричиняє негативні реакції і конфліктні ситуації у відносинах між державами та впливає на міжнародні відносини.

Водночас виникає проблема гібридних війн, інформаційних війн та розповсюдження фейкової інформації. Саму тут постає питання про межі застосування «м'якої сили» та, відповідно, чи може вона бути складовим елементом гібридної війни. На думку авторки, технології «м'якої сили» не можуть бути визначені як елемент гібридної війни, тому що переслідують мотиви домінування силою, в той час, як головна ідея «м'якої сили» - це вплив через привабливість. Однак, слід зазначити, що будь-які прояви «м'якої сили» - це ефективний метод відповіді та протидії на гібридні та інформаційні загрози.

РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» У СУЧАСНІЙ ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

Ось вже кілька десятиліть концепція «м'якої сили» дозволяє США формувати і підтримувати статус могутньої держави. Саме американська зовнішня політика в більшості формує міжнародний порядок денний, а також диктує умови гри на світовій політичній арені, прислухаючись до інших міжнародних гравців, але, намагаючись не піддавати сумніву авторитетність своєї позиції. США є центром розвитку нових методів та інструментів в здійсненні технології «м'якої сили» і втілення її в життя. «М'яка сила» Америки спирається на офіційні (Бюро у справах освіти та культури, Державний департамент США, різноманітні благодійні фонди і програми), і неофіційні ресурси (кіноіндустрія, масова культура, Інтернет і соціальні мережі), які дозволяють створювати бажаний образ у свідомості пересічної людини. У зв'язку з глобалізацією та успішністю реалізації технології «м'якої сили», багато держав вирішили перейняти не тільки засоби та методи здійснення зовнішньої політики, а й базові аспекти внутрішнього устрою в питаннях економічного і політичного держбудування.

USAID (United States Agency for International Development або Агентство США з міжнародного розвитку) – яскравий приклад реалізації «м'якої сили». За підтримки цієї організації в світі проходить безліч освітніх програм в навчальних закладах, і поза ними, видаються навчальні матеріали та проводяться культурні заходи, направлені на співдружність та співпрацю держав. Крім того, Агенція займається наданням гуманітарної та економічної допомоги, консультуванням у галузі вирішення конфліктних ситуацій та питаннями охорони здоров'я. Дана організація проводить подібну політику в більше, ніж 100 країнах світу. За допомогою даного методу втілення технології «м'якої сили» США здійснює транзит демократичних цінностей, впровадження в уявленнях людей привабливого образу демократії та американського способу життя. Це дозволяє в подальшому заручатися

підтримкою тих держав, населення яких сприятливо налаштоване щодо Америки.

На підтримку зовнішньої політики Америки Агентство США з міжнародного розвитку очолює діяльність уряду США з надання міжнародної допомоги в цілях розвитку та ліквідації наслідків стихійних лих через партнерства і інвестиції, які рятують життя людей, скорочують масштаби бідності, зміцнюють демократичне управління і допомагають людям виходити з гуманітарних криз і домагатися прогресу за рамками допомоги.

За даними за 2019 рік, представленим на офіційній сторінці USAID, США інвестували 20,673 млрд доларів в 134 країни світу. Найбільш популярними напрямками стали: екстрена допомога, ВІЛ / СНІД, розвиток демократії та громадянського суспільства, сільське господарство, енергетична галузь (інвестиції на екологічно чисту енергію) та інші [65]. Примітно, що бюджет, виділений на програми з міжнародного розвитку та співробітництва, становить менше 1% річного федерального бюджету Сполучених Штатів Америки.

Якщо говорити про Україну, то USAID активно фінансує заходи зі зміцнення демократії та вдосконалення механізмів врядування, державної служби, поліпшення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у Східній Україні та Криму. Загальний розмір допомоги, наданої Україні з боку USAID з 1992 року, складає понад 3 млрд. дол. США [1].

Водночас центральним органом культурної дипломатії американського уряду, що несе відповідальність за реалізацію зовнішньої культурної політики, є Бюро у справах освіти та культури в структурі Держдепартаменту США. Воно покликане сприяти розвитку взаєморозуміння між США та іншими державами за допомогою розробки і здійснення міжнародних освітніх програм і семінарів.

Публічна дипломатія – найважливіший інструмент зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки. Вона є обумовленою протиположністю її «жорсткої

сили». Сполучені Штати мають один з найпотужніших військових потенціалів у світі, але історія і досвід показують, що ні економічно, ні морально недоцільно покладатися тільки на збройну загрозу і силу. Публічна дипломатія США має глибоке коріння і до появи інтернету представляла собою інформаційну пропаганду, яка здійснювалася через канали теле- і радіомовлення; навчання окремих груп населення з метою формування лояльної політичної еліти. На сьогоднішній день американська публічна дипломатія трансформується, набуваючи нових рис. У зв'язку з цим з'являється безліч варіантів її нової назви: цифрова дипломатія (digital diplomacy), інтернет-дипломатія (Internet diplomacy), е-дипломатія (або Twitter diplomacy) і публічна дипломатія Web 2.0. (Public diplomacy 2.0).

Публічна дипломатія Web 2.0. – це механізм впливу на зарубіжну аудиторію за допомогою таких методів, як: розміщення радіо- і телепередач в мережі Інтернет, поширення у відкритому доступі літератури про США в цифровому форматі; моніторинг дискусій в блог-просторі, створення персоніфікованих сторінок урядовців США в соціальних мережах, розсилка інформації через мобільні телефони [39]. Розвиток веб-технологій і комунікаційних каналів кардинально і назавжди змінює наше життя. Через технології Web 2.0 і 3.0, такі як веб-сайти, блоги, чат-боти та інструменти соціальних мереж і інші види платформ, кожна людина має можливість поділитися інформацією з усім світом. Люди отримують все більші можливості поширювати і споживати інформацію з будь-якого куточку світу. Варто відзначити, що американські бізнесмени і компанії володіють найвідомішими і найбільш використовуваними інформаційно-технологічними ресурсами:

1. ЗМІ (CNN, Time, The New York Times, Forbes, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Wall Street Journal).
2. Соціальні мережі (Google, YouTube, Instagram, Whats up, Wikipedia, Facebook, LinkedIn, Twitter та ін.).

3. Компанії та корпорації (Apple, IBM, SpaceX, Microsoft, Alphabet, Amazon, Intel, PayPal, Tesla).

Однак, за даними The Soft Power 30 США у 2019 році спустилися з 1 позиції на 4 [63]. А вже за рейтингом Global Soft power Index 2021 США посіли 6 місце, віддавши першість Німеччині, Японії, Великобританії, Канаді та Швейцарії (відповідно) [52]. У більшості це обумовлено президентством Д. Трампа, який відомий своїми амбітними та гучними заявами і вчинками. Твіти і заяви соціальних мережах можуть допомогти оперативно доносити інформацію і формувати глобальний порядок денний, однак вони не продукують «м'яку силу», якщо не привабливі для інших.

У випадку з Трампом, більшість його заяв несли роз'єднуючий і конфліктний характер. Нехай вони і були широко обговорювані всередині та за межами Америки, але популярність і цитованість не позначають ефективну та успішну політику. На відміну від твердих заяв, але в основному нейтральної мови секретарів його кабінету, твіти президента були зазвичай войовничими і явно ескалаційними. Вихід США з Паризької угоди, критичні заяви щодо іммігрантів підірвали довіру і повагу до Америки, яка будувалася протягом десятиліть. США постійно знаходяться в центрі уваги світової громадськості, і тому будь-яке висловлювання або дія миттєво відображається на ставленні до неї громадян інших держав. Питання про Посольство США в Ізраїлі викликало величезну дискусію у світі та невдоволення мільйонів мусульман. Трамп піддав критиці НАТО і Організацію Об'єднаних Націй, які є центральними елементами американської політики протягом багатьох років. Його критика справила величезний вплив за рахунок соціальних мереж та інтернет-простору, які поширюють інформацію по всьому світу за лічені хвилини.

Було визначено, що пріоритетами зовнішньої політики США за президентства Д. Трампа є співробітництво з країнами шляхом поваги до їх принципів та цінностей, об'єднання проти радикального тероризму, створення нових міжнародних зв'язків. У дослідницькому середовищі існує

думка, що Д. Трамп був прихильником політики «ізоляціонізму», тому цілком логічно виглядає скорочення державних витрат на застосування технологій «м'якої сили». На відміну від свого попередника Барака Обами, який проголосив «нову еру американської культурної дипломатії», що була спрямована на діалог та компроміс зі міжнародним співтовариством погляди Д. Трампа були значно інакшими. Свідченням цього стало посилення контролю за міграційною політикою, побудова стіни на кордоні із Мексикою, заяви про депортацію значної кількості нелегальних мігрантів та ін [21, с. 131].

Навіть Дж. Най зауважує, що адміністрація президента Дональда Трампа мало приділяла уваги публічній дипломатії. Проте Америка - це більше, ніж Дональд Трамп або уряд США. Багато ресурсів «м'якої сили», виділені урядом, лише частково відповідають його цілям. У ліберальному суспільстві уряд не може контролювати розвиток культури. Справді, відсутність офіційної культурної політики сама по собі може формувати образ привабливості. Голлівудські фільми, які останнім часом активно виробляються у США та демонструють боротьбу за права та свободи жінок або національних меншин, або свободу преси, можуть привернути увагу інших. Те ж саме можна сказати про благодійну діяльність американських фондів або про переваги свободи дослідження в американських університетах, які насамперед, стають еталонами [58].

Один з найбільших джерел «м'якої сили» Америки - відкритість її демократичних процесів. Навіть коли помилкова політика знижує її привабливість, здатність Америки критикувати і виправляти свої помилки робить її привабливою для інших на більш глибокому рівні.

В умовах, які склалися, новообраному президенту Джозефу Байдену необхідно відновлювати впливовість інструментів «м'якої сили» Сполучених Штатів на закордонну аудиторію. У цьому напрямку йому доручено розробити нову зовнішню політику, яка створить баланс «жорсткої і м'якої

сили», розрахований на найбільш ефективне і результативне використання ресурсів в умовах пандемії і спадщини Д. Трампа.

Відновлюючи іноземні союзи з державними та недержавними суб'єктами, такими як іммігранти, біженці, військові та економічні партнери США, і роблячи це за допомогою різноманітних інструментів «м'якої сили», президент Дж. Байден може повернути довіру і привабливість Сполученим Штатам як світового лідера.

Для зміцнення і утримання домінуючого статусу на світовій арені, США необхідно виконувати ряд наступних дій:

- постійний моніторинг і аналіз розвитку соціальних мереж та інтернет-простору для більш якісного та ефективного проведення інформаційних кампаній;
- підтримання зв'язків з громадськістю в інших країнах світу, залучення їх уваги за допомогою розробки революційно нових методів і каналів розповсюдження інформації;
- бути більш стриманими і послідовними в заявах, які сьогодні складно спростувати або змінити, якщо вони вже потрапили в загальний доступ;
- виступити ініціатором визначення правил поведінки в інтернет-просторі, що допоможе диктувати правила ведення гри у просувані власних інтересів.

Головними причинами успіху публічної дипломатії США можна виділити наступні:

- по-перше, її метою є не вирішення практичних поточних проблем, скоріше вона є превентивним механізмом – покращуючи ставлення нинішньої молоді інших країн до своєї держави, Державний департамент прагне отримати політичні дивіденди у майбутньому;
- по-друге, до здійснення програм публічної дипломатії США залучається велика кількість неурядових організацій, які завдяки своїй формальній незалежності від влади мають вищий рівень довіри серед

іноземних громадян, їхня діяльність жодною мірою не вважається безпосередньо пов'язаною із зовнішньою політикою Сполучених Штатів [7, с. 68];

– по-третє, США одна з провідних держав у галузі розробки інформаційно-технічних та інформаційно-комунікативних технологій, що дозволяє їй першими впроваджувати та апробувати певні механізми та засоби здійснення впливу на суспільство.

Постійна увага до сучасних технологій дозволяє США формувати дискусії, задавати потрібний тон порядку денного і мобілізувати громадськість навколо тих чи інших проблем. Найбільші інформаційні платформи і соціальні мережі належать американським корпораціям і бізнесменам, що дозволяє США впливати на їх діяльність і на формувати громадську думку, погляди і установки людей по всьому світу в потрібному напрямку. Фінансова міць держави дає можливість витратити величезні ресурси на розробку і впровадження революційних підходів до ведення зовнішньої політики з використанням технології «м'якої сили».

У роботі доречно згадати КНР, яка у сучасному світі все більш впевнено стверджує свою лідируючу економічну позицію, створюючи значну конкуренцію США. Лідерство в економічній сфері надає можливість впливати на питання світового та регіонального політичного розвитку суспільства. У 2020 році президент Китаю Сі Цзінпін пов'язав інтереси китайського бізнесу із зовнішньою політикою в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». Китайські компанії працюють над проектами по всьому світу, від газопроводів в Пакистані і Бангладеш до глибоководних портів Шрі-Ланки і Джібуті. У своїй зовнішньополітичній стратегії Китай використовує інструменти «м'якої сили», які сприяють просуванню держави на світовій арені через культурні, дипломатичні та інформаційні засоби. У 2019 році Китай опинився на 27 місці в індексі Soft Power 30 [63]. Водночас за рейтингом Global Soft Power Index 2021 посідає 8 місце [52]. Порівняно з 2020 роком Китай спустився на 5 сходинок .

Слід зазначити, що КНР не нав'язує іноземній аудиторії ідеологічних настанов, а більше акцентує увагу на поширенні історико-культурологічної, етнографічної інформації, досягнень економіки та науки. Це робиться, аби сформувати зацікавленість моделлю поєднання «соціалізму з капіталізмом» за формулою Китаю. Відтак, набуваючи популярність на тлі кризи ліберальних цінностей, політики мультикультуралізму та поживлення націоналістичних ідей та настроїв.

До основних механізмів політики «м'якої сили» КНР слід віднести:

1) організацію і проведення різноманітних заходів культурного характеру, що мають на меті популяризацію надбань китайської культури та економічних досягнень останніх років;

2) розвиток співпраці між країнами, спрямований на надання допомоги в економічній і соціальній сферах, освіті, а також на медичне забезпечення та гуманітарну підтримку;

3) проведення на світовій арені збалансованої політики, що дає змогу Китаю відігравати важливу роль в посиленні глобальної економічно-політичної стабільності та недопущенні загострення міжнародних відносин [43, с. 219].

Відкриття сотень «Інститутів Конфуція» і різні міжнародні брендингові ініціативи посилили геополітичний статус Китаю серед світової спільноти. Оскільки Китайська Республіка продовжує демонструвати високі показники в інноваціях і витратах на НДДКР, а китайські бренди, такі як Huawei, Xiaomi і AliExpress, користуються зростаючим світовим попитом. Однак всі спроби застосування «м'якої сили» підірвані жорстким підходом КНР до зовнішньої політики і прав людини. У 2017 році Президент Сі Цзіньпін окреслив більш прийнятну для світової спільноти глобальну позицію під час свого виступу на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. У своїй промові він торкнувся теми глобалізації та світової економічної стійкості. Китай вкладає значні кошти в поглиблення двосторонніх зв'язків по всьому світу, просування «золотої ери» співпраці Великобританії та Китаю, втілення

ініціативи «Пояси і шляхи», але такі кроки можуть бути зустрінуті зі скептицизмом, якщо Китай буде продовжувати агресивну внутрішню і зовнішню політику.

Незважаючи на безліч перешкод і протиріч, Китай активно займається питанням використання технології «м'якої сили» у своїй зовнішньополітичній діяльності. Одним з основних напрямків є практика застосування культурної дипломатії. Китай є лідером серед азійських країн в області розробки національної моделі «м'якої сили». З 2007 року даний напрямок є частиною державної програми країни. На момент вересня 2017 року в усьому світі діють 516 інститутів Конфуція і 1076 класів Конфуція, у 142 країнах і регіонах світу загальна кількість слухачів досягла 7 млн. чоловік. Китайські аналітики активно займаються розробкою діалектичного підходу до «м'якої сили», який передбачає її з'єднання з інструментами «жорсткої сили». Подібний синтез являє собою результат практичної політичної мудрості, мистецтво знаходити баланс між насильницькими і ненасильницькими засобами володарювання [11, с. 422]. Найбільший потенціал «м'якої сили» Китаю знаходяться в його культурі. Унікальні досягнення в галузі мистецтва і філософії, спорту та туризму, морально-етичних і політичних цінностей є свідченням багатого і різноманітного культурного розвитку Китаю. Позиція держави продовжує зміцнюватися завдяки глобальній взаємодії через мережу посольств і культурних місій.

Відомий економічний прогрес Китаю супроводжується неухильним розширенням його культурного і дипломатичного впливу в світі, особливо в країнах, що розвиваються. Тому, слід звернути увагу на реалізацію технології «м'якої сили» в країнах Африки. Китай активно просуває свої торговельні і енергетичні зв'язки з Африкою. Китайська практика будівництва шляхів, лікарень і мостів в африканських країнах (Судан, Ангола та Екваторіальна Гвінея) отримує схвалення з боку місцевої влади і населення. При цьому важливим аспектом є те, що Китай не ставить політичні умови для співпраці, як це робить, наприклад, США або ЄС. Ще однією привабливою рисою для

співпраці з китайськими представниками є те, що вони славляться репутацією відповідальних партнерів.

Початок офіційного культурного обміну Китаю та країн Африки поклато підписання в травні 1955 р. у Пекіні культурної угоди між КНР та Арабською Республікою Єгипет. Після цього, у квітні 1956 р. делегація представників культури і мистецтва Китаю у складі 76 осіб відвідала Єгипет і Судан [13, с. 204].

За останні 20 років відбулося понад 300 обмінів делегаціями у сфері культури, організованих урядами КНР і країн Африки. Водночас Китай відвідали трупи з Республіки Конго (Браззавіль), Єгипту, Малі, Намібії і Південної Африки. Найбільш знаковою та важливою подією стала «Велика виставка африканського мистецтва», на якій були представлені понад 300 експонатів картин, виконаних провідними художниками з 11 африканських країн. Ця виставка стала найбільшим заходом такого роду в історії китайсько-африканських культурних зв'язків [13, с. 204].

Велике місце у китайсько-африканському співробітництві відводиться освіті. Такого роду зв'язки підтримуються Китаєм з 50 африканськими країнами. Розвиваючи цю сферу, КНР має на меті підготувати на базі спеціально розроблених навчальних програм як у Китаї, так і в країнах континенту кваліфікованих фахівців, які будуть у майбутньому орієнтовані на Китай [13, с. 204].

Характерними особливостями взаємодії КНР з африканськими державами є:

- прояв солідарності з Африкою на міжнародних форумах з питань торгівлі та прав людини;
- списання боргу африканським країнам на суму понад 1 мільярд доларів;
- навчання більше 100 000 африканців в китайських університетах і військових інститутах;
- відправка понад 900 лікарів для роботи по всій Африці;

– здійснення великих інвестицій в інфраструктуру, сільське господарство та енергетику [49].

Також не варто забувати про інформаційно-комунікаційні можливості КНР. По мірі того, як Китай робить успіхи в інноваціях і технологіях, простежується зростання впливовості, привабливості й могутності нового лідера в глобальній світовій політиці. Однак, піднімаючи питання публічної дипломатії та інформаційно-комунікаційних методів ведення політики КНР, необхідно згадати поняття «різкої сили». У публічній дипломатії, коли телеканал «Сінхуа» здійснює відкрите мовлення в інших країнах, використовується «м'яка сила», яка повинна транслюватися навіть якщо зміст програм не дуже приємний. Але коли «Міжнародне китайське радіо» таємно підтримує радіостанції в інших країнах, воно переходить дозволеним кордонам, використовуючи «різку силу». Такі випадки варто відкривати спільноті, інакше порушується принцип добровільності [27].

З точки зору інформаційної війни, Китай сьогодні перетворився на одну з найпотужніших загроз, що стоїть перед Сполученими Штатами. У 2016 році американські спецслужби зробили вражаюче відкриття: китайські служби кібер-розвідки розробили технології та інструменти проникнення в мережі, що дозволяють їм контролювати результати інтернет-пошуків у пошуковій системі Google. Навчившись керувати однією з найбільш складних технологій інформаційного століття, що використовується для пошуку в величезному океані даних в Інтернеті, китайські технологи тепер можуть контролювати і впливати на те, що бачать мільйони користувачів у КНР. Як приклад, пошук за назвою площі Тяньаньмень – головної площі Пекіну, на якій китайські війська у 1989 році вбили беззбройних демократичних протестуючих, китайські ІТ-інженери можуть підробити результати, в яких перші кілька сторінок не покажуть жодної інформації про бійню. Грег Уолтон з Міжнародного центру з прав людини та демократичного розвитку, вважає, що Китай реалізував найскладнішу фільтрацію інтернет-контенту, що здатна ефективно фільтрувати контент з

використанням безлічі методів регулювання і технічного контролю (блокування IP-адрес і фільтрація контенту; фільтрація DNS і URL; скидання з'єднання тощо). Окрему групу сайтів, які заблоковано урядом КНР, складають соціальні мережі (Google Plus; Facebook; Twitter; Instagram). Політика уряду цієї держави щодо соціальних мереж полягає в блокуванні міжнародних сайтів і створенні виключно «китайських» цензурованих соціальних мереж. Коли в іншій частині земної кулі використовують Google, в Китаї функціонує Baidu. Замість Twitter у них є Weibo. Замість Facebook є Renren. Замість Youtube у них є Youku і Tudou [30]. Тобто, ми бачимо, що в питанні розвитку методів WEB 2.0 і 3.0, Китай веде відокремлену гру, намагаючись обмежити вплив зовнішніх факторів на мислення і сприйняття дійсності своїх громадян.

Сьогодні більшість китайських дипломатів тільки починають публікувати інформацію в Твіттері, в той час як їхні закордонні колеги вже давно використовують китайський Weibo і інших нові китайські соціальні мережі для комунікації з жителями Китаю.

Іноземні посольства в Китаї вже багато років практикують «дипломатію Weibo» або «дипломатію Wei». Щоб завоювати популярність в Китаї, деякі політики, такі як прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо, відкрили офіційні акаунти на Weibo. Перший пост Трюдо опублікував у своєму акаунті в Weibo в 2013 році, і зараз продовжує активно вести сторінку [57].

Посольство Великобританії в Китаї запустило свій офіційний акаунт в Weibo [48]. Його акаунт, як правило, веде себе як відділ новин, інформуючи громадськість про обміни на високому рівні і візити британських офіційних осіб і представників бізнесу. Іноді посольство також розміщує оголошення про найм і візової політики.

З усіх акаунтів посольства на Weibo, акаунт посольства США [64], ймовірно, є одним з найбільш активних. Семінари по американському суспільному житті, культурі, історії, освіті, візовій політиці, формуванні

політик США і виборів складають основний зміст. Однак однією з найпривабливіших тем на Weibo є обговорення онлайн-«війни» між посольством США і посольством Ірану, в центрі яких було вбивство Сулеймані.

Тож, домінуючим каналом для китайських інструментів здійснення інформаційного впливу є інтернет, який використовує поєднання прихованих і відкритих засобів. Приклади можна побачити в китайських ЗМІ, які використовуються для контролю населення всередині країни і для впливу на інші держави (Сполучені Штати Америки, Японію та інших оголошених ворогів) через міжнародну мережу контрольованих державою пропагандистських агентств, як друкованих, так і цифрових, які виявилися дуже ефективними у питанні впливу на іноземну аудиторію. Так, наприклад, одним головних виразників ідей Комуністичної партії Китаю є газета «ChinaDaily».

Мережа телевізійних каналів під назвою CGTN («Китайська глобальна телевізійна мережа») офіційно веде мовлення в більшості країн світу на 6 мовах для здійснення інформаційних операцій на території інших держав. Тут виявляється проблема розмежування «м'якої» та «різкої» сили, адже офіційне проникнення в телепростір іноземних держав – це один із методів «м'якої сили», однак змістовна частина телевізійної програми може мати фейковий, пропагандистський або маніпулятивний характер. Складним також є розпізнання цієї інформації. Людина може судити про правдивість або хибність тієї чи іншої інформації, перебуваючи безпосередньо в центрі події або цікавлячись представленою темою. Коли ж новина показується на іншому кінці земної кулі, необізнаним мешканцям, складно дати оцінку її правдивості та об'єктивності.

Використання Китаєм інструменту цифрової дипломатії аналізується у доповіді Австралійського інституту стратегічної політики. У дослідженні детально розглядаються приклади цензурування іноземних політичних діячів або офіційних державних установ у соціальній мережі Weibo. По суті Китай

викривають у використанні скоріше методів «різкої» сили. Як пише дослідник Фергус Райан, китайська соціальна мережа не тільки видаляє деякі записи, але і використовує більш витончені методи: відключення можливості поширювати запис, відключення можливості коментування та інші маніпуляції з коментарями. В такому випадку, складно звинуватити Китай в прямому обмеженні і маніпулюванні, але побічно зрозуміло, що це спосіб контролювати потоки небажаної інформації [69].

Підставою для цензури більшості акаунтів (в доповіді були розглянуті записи 10 найпопулярніших посольств в Weibo за тримісячний період) була згадка китайських чиновників. На думку Jason Q. Ng, автора книги «Blocked on Weibo», захист від критики в соцмережі є одним із привілеїв, який держслужбовці Китаю отримують по мірі кар'єрного зростання. Подібні підстави для цензурування діяли не тільки для посольств США або Великобританії, з якими пов'язано найбільше зафіксованих випадків, але і навіть для Куби. Одна із записів посольства містив згадка про посаду відомого китайського дипломата.

3 серпня 2011 року Посольство Канади вперше піддалося цензурі після публікації про китайський втікача Лай Чансіна. Пост містив повне рішення федерального суду, в результаті якого він був депортований назад в Китай. Публікація включала згадки Лю Сяобо і Фалуньгун і була видалена майже відразу[69].

Крім проблем з цензурою дослідження представляє і інші аспекти Weiplomacy (аналог Twiplomacy):

1. Стрімким зростання онлайн популярності Ізраїлю: в 2015 р. ізраїльське посольство навіть не входило в топ-10 акаунтів в Weibo, а починаючи з 2016 р. займає в ньому одне з провідних місць за кількістю передплатників. На даний момент його офіційний акаунт в Weibo має 2,15 мільйона[56] передплатників, що трохи менше, ніж 2,97 мільйона передплатників в посольстві США і 2,56 мільйона

[64] передплатників в посольстві Канади. Ізраїльська громадська дипломатія виявляє обережність у вирішенні делікатних питань і створила хороший імідж серед китайських користувачів мережі.

2. Невдалі спроби канадського посольства зарекомендувати прем'єр-міністра Джастіна Трюдо як Weibo addict і провести онлайн-трансляцію бесіди з ним (автор дослідження передбачає, щг це пов'язано із цензурою).

3. За оцінками, Пекін витрачає 10 мільярдів доларів США в рік на зовнішню пропаганду та «м'яку силу», що на порядок більше, ніж США, які витратили 666 мільйонів доларів США на публічну дипломатію в 2014 году. Контент китайських державних ЗМІ публікується в великих західних виданнях, таких як Sydney Morning Herald, The Washington Post, британські Daily Telegraph і Le Figaro, а також в соціальних мережах Twitter і Facebook. Проте уявити подібні зворотні дії бачиться неможливим в досить жорстко контрольованому медіа-середовищі Китайської Народної Республіки.

Помітно, що Китай зацікавлений у використанні проявів «м'якої сили», а також сучасних методів та інструментів інформаційної галузі для формування позитивного образу КНР і китайського шляху розвитку. Однак, якщо Китай з такою ж наполегливістю продовжить здійснювати жорсткий контроль за інформаційним простором у власній державі, це може стати відлякуючим фактором для інших держав у ставленні до політики КНР. Тим не менш, на сьогодні це не заважає Китаю успішно використовувати концепцію «м'якої сили» та інші її інструменти для формування привабливості власної держави. У сучасному світі Китай все більш впевнено займає лідируючі позиції, створюючи конкуренцію США, ЄС і Японії. Шляхи здійснення «м'якої сили» та ідеї, які транслуються КНР, в

майбутньому можуть мати негативні наслідки для системи демократичних прав, свобод і цінностей. Китайський світогляд майже цілком ставить під сумнів цінності сучасних демократій, тому може внести корективи в правила гри на міжнародній арені. Водночас Китай дієво формує сприятливе ставлення до своєї культурної спадщини та економічного успіху. Це унікальний приклад застосування «м'якої сили» в умовах авторитарного режиму, який потребує більш ґрунтовних теоретичних та прикладних досліджень.

Неможливо омайнути українську зовнішню політику, яка тривалий час характеризувалась надмірною хаотичністю, непослідовністю, і не мала чітких стратегічних орієнтирів. Після розпаду Радянського Союзу перед Україною постала проблема визначення нового зовнішньополітичного курсу держави, формування її геополітичного потенціалу і статусу.

Наша країна активно співпрацює з великою кількістю міжнародних організацій, держав і корпорацій у кожній частині світу, а також невпинно працює над поживленням всебічного співробітництва. А, наприклад, дослідження Global Soft Power Index, проведене у 2021 році, свідчить, що Україна посідає 61 місце [52]. Проте довгий час Україна не мала змоги визначитися з єдиним поглядом щодо власного позиціонування на міжнародній арені. Упродовж усього періоду незалежності Україна досить часто змінювала свій геополітичний орієнтир, то схиляючись до західних партнерів, то віддаючи перевагу співпраці з Російською Федерацією. Важко заперечувати, що Україна є стратегічно важливим об'єктом для кожної з цих сторін, що і викликає підвищений інтерес до її політики. Особливо це проявляється з боку РФ, яка з самого розпаду Радянського Союзу не припиняє своє втручання у внутрішню і зовнішню політику України. Точки напруження ситуація досягла наприкінці 2013 р. після скасування підписання договору про асоціацію між Україною і Європейським Союзом. Саме тоді з'ясувалася уся правда про реальну роль російської політичної і фінансової еліти в державній діяльності України. Їх «досягненнями» стало те, що у цей

момент українська армія була нездатна виконувати свої прямі обов'язки, а інформаційний простір був значною мірою підвладний російським інтересам. Говорити про сильну і дієву політику інформаційної безпеки теж не виявлялось можливим. Можна лише констатувати, що Російська Федерація, використовуючи саме елементи «м'якої сили», досягла значних результатів у просуванні власних інтересів на території України.

Гібридний інформаційно-медійний характер російської агресії вже станом на 2014 р. певною мірою виявив неприпустимо слабкі позиції України у низці стратегічно важливих аспектів національного розвитку. Зокрема:

1. критична кількість медіа, що, вільно діючи в інформаційному просторі України, порушують її закони та загрожують національній безпеці;
2. недостатньо захищений від неліцензованих трансляцій вітчизняний телерадіопростір, стабільне технічне покриття якого й досі є значно меншим за територію держави (навіть без урахування окупованих територій);
3. неадекватна вимогам часу система нормативно-проектного та інституційного забезпечення розвитку інформаційної сфери, зокрема, відсутність концептуалізованої державної політики інформаційної безпеки;
4. недостатньо фахова, організована й надто залежна від власників ЗМІ журналістська спільнота;
5. брак дієвих інституцій та механізмів оперативного реагування на інформаційні та інформаційно-психологічні загрози [9, с. 246].

Так, можна констатувати, що у момент розгортання гібридної війни на Сході, Україна виявилася повністю невідготовленою до подібної загрози. Великий масив фейковий інформації, впровадженної Російською Федерацією, відчутно дестабілізував ситуацію в Україні і дозволив маніпулювати думками і настроями як громадян, так і закордонної аудиторії. За останні 7 років потік фейків настільки заповнив інформаційний простір, що дуже складно спростувати їх всі. У цій ситуації Україна вимушена не лише формувати власний привабливий імідж всередині та за межами країни,

але й відповідати на виклики та систематичне поширення дезінформації. Тож, є доцільним на прикладі реальних подій соціально-політичного життя розглянути цей феномен в Україні.

В сучасних реаліях окупації та гібридної війни на Донбасі, Україна вимушена застосовувати інструменти «м'якої сили» не лише для впливу на закордонну аудиторію, а й на внутрішню. Тобто, українська стратегія повинна поділятися на два напрямки: зовнішню та внутрішню.

Водночас слід констатувати, що в останній рік відбулися як позитивні, так і негативні зрушення у питанні протидії дезінформації та розгортанні методів «м'якої сили». Позитивним кроком стало рішення Ради національної безпеки та оборони України від 2 лютого 2021 року, яке дозволило розв'язувати болюче питання роботи декількох каналів, які систематично поширювали дезінформацію та мову ворожнечі [45]. І своєю чергою, були певним викривленим проявом «м'якої сили» РФ стосовно України. Хоча, на думку авторки, більш доцільно говорити про «різку силу».

Негативним, але вимушеним кроком української влади стало рішення щодо кодування загальнонаціональних каналів. Цей крок зумовлений необхідністю виконувати міжнародні угоди щодо запобігання піратству. Головними аргументами «проти» були зауваження, пов'язані з інформаційною безпекою України. Одним з них є відсутність доступу до українських каналів для мешканців тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також АР Крим. А в умовах окупації частини територій мовлення на непідконтрольні території виступає одним з проявів «м'якої сили», і є вкрай необхідним і важливим. В той самий час, проблема з покриттям актуальна не лише для тимчасово окупованих територій, а для всієї України в цілому. Наступна проблема полягає в тому, що в Україні немає сильного сформованого суспільного мовника, а частина каналів, яка залишилась незакодованою не завжди дотримується критерію правдивості інформації. До того ж існує ризик, який полягає у тому, що користувачі, які залишились без доступу до найвідоміших українських

телеканалів почнуть більше дивитися російські розважальні та інформаційні телеканали (СТС, Первый канал, ТНТ, Россия 24 тощо), які є у відкритому доступу в українських провайдерів супутникового мовлення.

Крім того, складається ситуація майже безальтернативного вибору для жителів тимчасово окупованих територій, які не мають можливості, навіть при наявності бажання, купити супутникові пакети українських провайдерів та отримати доступ до повного переліку українських телеканалів.

Сьогодні складно говорити про повний суверенітет і суб'єктність української держави. Події, що відбулися після Революції Гідності, спричинили серйозні втрати, що ускладнюють розвиток і процвітання нашої держави. Військові дії на Сході, спроба анексії Криму і економічна нестабільність загальмовують просування України вперед, її вступ до ЄС/НАТО до лав провідних країн. Попри внутрішні проблеми, необхідно пам'ятати про значущість вироблення конкретних зовнішньополітичних стратегічних цілей і завдань. Технології «м'якої сили», в контексті нашої ситуації, є найбільш відповідними і ефективними. Технологізація та інформатизація усіх світових процесів дозволяє створювати позитивні інформаційні приводи для привернення уваги до України. Світ звик чути про нас, як про об'єкт впливу Російської Федерації, або про окупований Крим та військові дії на Сході. Вкрай важливо працювати у галузі привернення позитивної уваги, а також створення привабливого образу, як для інвесторів, так і для звичайних громадян інших держав.

Сучасні технології дозволяють швидко створювати і транслювати ті образи і сенси, які здатні формувати потрібне уявлення у адресата впливу. Просування національних товарів і торгівельних марок з якісним продуктом на території зарубіжних країн сприяє розвитку привабливості та бажаності. Розміщення українського контенту в зарубіжних засобах масової комунікації є найбільш доцільним з точки зору нашого економічного ресурсу. Налагодження дипломатичних стосунків також стає ключовим процесом сучасного міжнародного устрою. Важливо не лише отримувати, але й

віддавати будь-що тій стороні, яка виявляє бажання співпрацювати і підтримувати дружні стосунки між країнами. Як стверджує А. Vuving, варто створювати образ «краси», який викликатиме прагнення володіти і бути причетним до цього феномену. У нашому випадку, за допомогою цілої низки технік і методів, як «білих», так і «чорних», представляється необхідним сформувати у зовнішнього середовища потребу у вживанні українського продукту, бажання відвідати Україну і стати частиною її культури і самобутності.

Торкаючись питання публічної дипломатії, слід відзначити, що у 2015 році у МЗС було утворено самостійний структурний підрозділ – Управління публічної дипломатії. Управління означає впровадження в системі Міністерства публічної дипломатії як нового механізму популяризації України у світі та взаємодії з громадськістю. До головних завдань Управління відноситься:

- розвиток відносин з громадськістю, громадськими об'єднаннями та медіа інших країн та України;
- реалізація іміджевих, культурних та інформаційних проєктів України за кордоном;
- координація заходів інших органів виконавчої влади у цих сферах.

Значним кроком України у розвитку «м'якої сили» та проявів дипломатії стала розробка Міністерством закордонних справ та затвердження Урядом першої української стратегії публічної дипломатії на 2021-2025 роки [37]. Це відбулося у березні 2021 року. Стратегія містить 9 розділів, які визначають основні підходи та поняття, описують мету, стратегічні цілі та завдання публічної дипломатії. Крім того, в ній міститься аналіз середовища, цільових аудиторій та інструменти реалізації, які відповідають сучасності та зважають на українські ресурси.

У контексті стратегії суб'єктами публічної дипломатії визначаються апарат Міністерства закордонних справ, Закордонні дипломатичні установи та Український Інститут. Передбачена також участь недержавних суб'єктів

публічної дипломатії, які можуть долучатися до реалізації стратегії з метою формування позитивного іміджу України у світі.

В стратегії зазначається, що публічна дипломатія України ґрунтується не тільки на культурно-гуманітарній співпраці та розвитку міжкультурних зв'язків з іншими країнами, а й задля просування теми протидії російській агресії для політиків, експертів та науковців з інших країн. Важливо, що стратегія містить єдиний візуальний бренд та ключові повідомлення, які мають бути донесені закордонній аудиторії. Філософія бренду «UkraineNow» ґрунтується на слові «зараз», яке наразі є найважливішим для України та сучасних українців. Чітке позиціонування створює орієнтир не тільки для політиків та працівників дипломатичного корпусу, але й для громадських діячів, чи навіть пересічних громадян.

Основними напрямками публічної дипломатії визначаються:

1. Культурна дипломатія, що є одним з напрямів публічної дипломатії та політики «м'якої сили», метою якої є покращення впізнаваності України та її культурного розмаїття, формування позитивного ставлення громадян інших країн до України. Культурна дипломатія як напрям зовнішньої політики дає змогу популяризувати і ділитися національними здобутками та досвідом у сфері культури з громадянами інших країн, досягаючи кращого порозуміння та довіри. Цей напрямок планується реалізовувати завдяки плідній та тісній взаємодії з Українським Інститутом.

2. Економічна дипломатія, що є окремим напрямом діяльності Міністерства закордонних справ України. В контексті Стратегії публічної дипломатії МЗС в роботі за цим напрямом йдеться тільки про інформування та просування інвестиційного, туристичного та експортного потенціалу України інструментами та засобами публічної дипломатії.

3. Експертна дипломатія – це напрям публічної дипломатії, ідея якого полягає в системній роботі з представниками експертного

середовища, експертами та мережами, державними та недержавними аналітичними центрами, національними та міжнародними об'єднаннями, профільними академічними та дослідницькими закладами, дорадчими та експертними радами через формальні та неформальні канали всередині країни та за кордоном з метою досягнення зовнішньополітичних цілей країни. Виміром роботи є: проактивна взаємодія з іноземними ЗМІ, журналістами, блогера та лідерами думок; організація експертних дискусій для донесення українських наративів; налагодження взаємодії з провідними вітчизняними та закордонними аналітичними центрами;

4. Кулінарна дипломатія – це досить незвичний напрям публічної дипломатії, спрямований на формування позитивного образу країни через просування національної кухні, кулінарного мистецтва та місцевих харчових продуктів. Вимірами роботи є: організація презентацій української кухні, вина та іншої кулінарної спадщини; інформаційні кампанії популяризації українських страв, участь у міжнародних гастрономічних фестивалях та виставках тощо;

5. Науково-освітня дипломатія – це напрямок публічної дипломатії, що формує міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну. Вимірами роботи є: просування освітнього та наукового потенціалу українців, залучення іноземних студентів, популяризація науково-технічних досягнень України тощо;

6. Цифрова дипломатія – це напрям публічної дипломатії, що передбачає використання цифрових технологій і платформ, а також взаємодію з ними для захисту національних інтересів країни. Вимірами роботи є: використання потенціалу соціальних мереж; взаємодія з міжнародними цифровими платформами тощо;

7. Спортивна дипломатія – це напрям публічної дипломатії, який здійснюється шляхом організації, проведення та участі в

міжнародних спортивних заходах. Вимірами роботи є: популяризація спортивних досягнень українців; просування України як місця проведення спортивних змагань; сприяння зростанню кількості українських представництв в спортивних організаціях тощо[37].

В документі також визначаються головні принципи публічної дипломатії, а конкретніше:

- Проектний менеджмент;
- Повага до культурного розмаїття;
- Інноваційність;
- Людиноцентричність;
- Відповідальність [37].

Самі автори визначають її як стратегію “нішевої” публічної дипломатії, яку може займати країна завдяки сприятливому географічному розташуванню, експертизі в певній сфері або унікальному продукту, та може слугувати корисним і креативним рішенням для світу. Такими перевагами для України є її агропотенціал, ІТ та креативний потенціал і досвід протидії гібридним загрозам.

Це не єдиний документ, створений останнім часом для формування сталих інститутів та практик для впливу на міжнародні процеси. Паралельно зі стратегією публічної дипломатії була ухвалена Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України. Місія МЗС - це робити світ безпечним і сприятливим для української держави, суспільства, економіки та громадянина, підтримувати єдність українців у світі. А головна мета визначена як побудова чіткої, злагодженої й дієвої системи зовнішньої та внутрішньої комунікації МЗС, яка допоможе втілювати місію та ефективніше реалізувати всі стратегічні цілі МЗС (що викладені в зазначеному документі) [15].

Слід зазначити, що стратегія ставить перед собою досить амбітні, але реальні цілі. По-перше, це підвищення впізнаваності України у світі. По-друге, це формування іміджу демократичної європейської країни, яка

рухається до повноправного членства в ЄС та НАТО в умовах зовнішньої агресії. І по-третє, Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності покладається на дієву систему протидії шкідливим наративам, спрямованим проти неї. Водночас стратегія потребує реального плану дій, який перетворить документ на ефективний алгоритм конкретних кроків.

Важливу роль у просуванні національних інтересів України відіграють ЗМІ, телебачення та соціальні мережі. Ще однією проблемною темою стала ситуація довкола супутникового телеканалу іномовлення України UATV, який розпочав трансляцію 1 жовтня 2015 року українською, кримськотатарською, російською, арабською та англійською мовами. Телеканал створювався як відповідь на поширення російської дезінформації і пропаганди. Водночас це яскравий прояв застосування “м’якої сили”. UATV став інструментом формування привабливого іміджу України та розповсюдження українського бачення сучасних подій у світі. У 2018 році мовлення було поширено на тимчасово окуповані території Донбасу та Криму, а у 2020 році було пухвалено рішення реформувати UATV в телеканал “Дом/Дім” для тимчасово окупованих територій. Головним аргументом була теза про необхідність формування окремого каналу впливу на аудиторію, що знаходиться в окупації. На думку авторки, це, безсумнівно, стратегічно важлива мета, яка повинна реалізовуватися в умовах гібридної та інформаційної війни. Однак, не менш важливо формувати бачення ситуації в Україні також і у мешканців інших країн. Саме тому, більш доцільним є не реформатування одного телеканалу в інший, а формування двох мовників з різними цільовими аудиторіями, месенджами та наративами.

Телеканал «Дом/Дім» *за задумом* повинен стати альтернативою та спеціальним інструментом інформаційного впливу на тимчасово окуповані території. Новий телеканал розпочав мовлення з першого березня 2020 року, отримавши назву "Дом|Дім" та став інформаційно_розважальним з часткою розважального контенту 23 години. Мета каналу донести до жителів

Луганської і Донецької областей та Криму важливу й об'єктивну інформацію, а також ключовий меседж про те, що Україна є нашим спільним домом.

Втім телеканал транслюється в інтернеті, і найближчим часом запуск телеканалу у вільному супутниковому форматі лише планується. До того ж, проблема ефективності та затребуваності телеканалу «Дом/Дім» полягає в тому, що для зацікавлення та залучення аудиторії, особливо нелояльної, потрібно виробляти якісний, конкурентноспроможний та актуальний контент. Робити це в умовах незначного фінансування та відсутності стратегії майже неможливо. Проте – це інструмент «м'якої сили», який доречно застосовувати як відповідь на гібридну загрозу.

З метою формування та поширення перевіреної інформації та правдивого образу нашої держави створюються та розповсюджуються друковані та інтернет-видання англійською мовою, наприклад, KyivPost, Hromadske International, Ukrainian Week та Ukrainian Journal. У питанні використання соціальних мереж і технологій WEB 2.0 і WEB 3.0 Україна веде досить активну діяльність і продовжує розвиватися. Між іншим в Україні активно працюють організації під назвою StopFake та ДетекторМедіа, котрі розвінчують міфи та фейки, створені російськими ЗМІ. Велика кількість журналістів та громадських активістів займається пошуком та спростуванням фейкових інфоприводів. Це підтверджує, що інформаційна безпека є не менш важливою, чим військова оснащеність, тому слід вміти протистояти кібернетичним та інформаційним небезпекам.

Остання президентська виборча кампанія стала однією з найбільш інформатизованих і технологізованих. Перемога В. Зеленського багато у чому була обумовлена використанням соціальних мереж, які за допомогою діалогу між кандидатом і населенням, наповненістю і цікавістю контенту, дозволили кандидату перемогти. У своїх висловлюваннях та діях голова держави і далі робить акцент на розвитку інформаційних і комунікаційних технологій для розвитку як внутрішньої політики держави, так і зовнішньої. Після президентської кампанії помітно посилилася активність представників

влади в інтернет просторі, що говорить про актуальність та ефективність даного способу комунікації. Зазначеним методом розповсюдження інформації про події в українському суспільстві є ведення сторінок високопосадовцями або громадськими активістами у соціальних мережах англійською, французькою та іншими мовами. До того ж, використання цифрової дипломатії формує у людей відчуття, що вони залучені до діалогу, а іноді й прийняття рішень. В умовах інформаційного суспільства подібні методи є ефективними та вкрай необхідними задля трансляції інформації безпосередньо від першоджерела або очевидця подій та отримання зворотнього зв'язку від суспільства.

Видається доречним розглянути «м'яку силу» за президентства В. Зеленського. У своїй праці «М'яка сила» України в регіоні: що змінилось за президентства Володимира Зеленського?» аналітичний центр «Нова Європа» дослідили «м'яку силу» України в п'яти пострадянських країнах — Білорусі, Грузії, Казахстані, Молдові та Росії [8]. У документі пострадянські країни аналізуються за сімома пунктами: Україна після революції; президентські вибори 2019; регіональний лідер з демократичних трансформацій; сприйняття через культуру; підсумки роботи влади; діяльність посольства та впливовість української громади та українські бренди.

Примітно, що методологію, розроблену аналітичним центром у свій час схвалив сам Джозеф Най. Вона є абсолютно унікальною і водночас відповідає дослідницьким стандартам. Тож, на думку авторки, дослідження заслуговує на детальну увагу.

Отже, за висновками дослідницького колективу, за рік президентства Володимира Зеленського привабливість України зросла у країнах, які були фокусом дослідження. Водночас це ефект був найбільш помітним протягом президентської виборчої кампанії, а після не зміг остаточно закріпитися. Позитивний ефект в кожній країні був обумовлений різними елементами «м'якої сили». Так, в Білорусії оцінили креативність, в Грузії несистемність,

мешканці Молдови схвально поставилися до антикорупційної риторики, а Казахстану та Росії до молодості та миролюбної риторики відповідно.

Наступний висновок констатує, що у низці пострадянських країн Президент України сприймається як демократична альтернатива авторитарним лідерам. Основними конкурентними перевагами Володимира Зеленського визначаються є його позасистемність, дистанція від (пост)радянських політичних еліт та більш відкрита комунікація з громадянами.

На додаток, виявлена зацікавленість українськими подіями у досліджуваних країнах різко зростає під час виборчого процесу в Україні. Перезавантаження української політичної влади у 2019 році в деяких країнах часто сприймалось як ще одна революція, проте така, що відбулась шляхом голосування. Перемога на президентських виборах Володимира Зеленського та поява нових партій у Верховній раді продемонстрували громадянам Білорусі, Грузії, Молдови, Казахстану та Росії, що політичне життя в Україні динамічне і має альтернативні шляхи розвитку, а конкуренція між кандидатами мотивує політиків вдаватися до креативніших методів ведення політичної боротьби. З перемогою Володимира Зеленського - відомого творчого діяча як на Батьківщині, так і на пострадянському просторі, сприяла вкоріненню іміджу українців як креативної нації. Інтерес до виборчого процесу був спричинений тим, що більшість країн мають подібні до України проблеми з корупцією, безпековою політикою, деолігархізацією тощо.

Схвальне ставлення до чинного президента та нову українську владу спричинено надіями та сподіваннями, що вона здатна чинити опір російській агресії в регіоні. На думку експертів, опозиціонерів та проєвропейськи налаштованих громадян Україна (за умов вдалої боротьби з російськими нападками) перебере на себе роль регіонального лідера від Росії й стане привабливою рольовою моделлю для їхніх держав. Результати дослідження свідчать, що в сприйнятті громадян Білорусі, Грузії, Молдови, Казахстану та

Росії Україна вже має серйозні напрацювання в контексті «м'якої сили». Це своєю чергою, розвиток громадянського суспільства, боротьба з корупцією, відкритість політичної системи, змінність влади, вільні медіа тощо. Водночас дослідники зазначають, що цей потужний потенціал Україна використовує для посилення впливу в регіоні далеко не повною мірою.

Знаковою подією останнього року стала презентація у листопаді 2020 року першою заступницею міністра закордонних справ Еміне Джапаровою «Кримської платформи» [10] – дипломатичної ініціативи, яка створена як ключовий зовнішньополітичний інструмент консолідації міжнародних зусиль, спрямованих на деокупацію та відновлення територіальної цілісності України, подолання наслідків, спричинених тимчасовою окупацією Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також захисту прав та інтересів громадян України [44]. Вже на першій зустрічі очікується, що буде представлений український та міжнародний план деокупації Криму [31]. Планується, що надалі платформа стане міжнародним майданчиком для постійного обговорення питань, пов'язаних з Кримом. Адже вважається, що тема Криму менш обговорюється та адвокується міжнародною спільнотою, на відміну від проблем Донецької та Луганської областей.

На думку авторки, цей крок є яскравим проявом використання публічної дипломатії в умовах гібридної війни та постійних інформаційних операцій з боку РФ, спрямованих на розповсюдження неправдивої або викривленої інформації про тимчасову окупацію Автономної Республіки Крим. Тобто, важливо зауважити, що інструменти «м'якої сили» доречно використовувати навіть в умовах військової агресії.

Підсумовуючи, можна сказати, що Україна сповна відчула та відчуває й досі на собі дію технологій «м'якої сили», оскільки вони є найбільш популярними в останні 2-3 десятки років. Відкритість України і бажання багато в чому бути схожим на своїх західних сусідів, не завжди грає на нашу користь. Безвізовий режим з ЄС відкрив нові можливості для подорожі і

пізнання світу для українців, однак велика кількість наших громадян ще до відвідування країн Європейського Союзу, мріють виїхати в «краще життя». Образ «кращого життя» є яскравим прикладом активного і ефективного використання «м'якої сили» західними країнами, і явним упущенням українського уряду в сфері формування привабливого образу України у власних громадян.

Але це не головна проблема, з якою зіштовхнулося українське суспільство. Гібридна війна та інформаційні небезпеки зі сторони Північного сусіда вимагають від України поєднання розвитку та впровадження технологій «м'якої сили» не тільки у зовнішню, але й у внутрішню політику. Бо тимчасова окупації територій та війна потребують більш активного застосування публічної, культурної та цифрової дипломатії у поєднанні з «жорсткою силою». Хоча у цій ситуації головною цільовою аудиторією є не стільки громадяни РФ, скільки українці, які залишилися на тимчасово окупованих територіях. Практики протидії гібридній агресії, інформаційним операціям, поширенню фейкових новин і дезінформації, можливо використовувати як перевагу, яка актуальна в умовах розвитку сучасних технологій та соціальних мереж. Водночас Україна має значний досвід у боротьбі з дезінформацією і фейками. Саме цей досвід може стати тією унікальною пропозицією, яку Україна може і повинна запропонувати світовій спільноті.

Отже, важливим аспектом української політики має бути впровадження, використання і подальше удосконалення технологій «м'якої сили» у своїй зовнішній та внутрішній політиці.

ВИСНОВКИ

Трансформація існуючих технологій, способів і методів ведення політичної гри вимагає більшого акцентування уваги на розвитку «м'яких» технологій. Інформація та національний імідж сьогодні стає провідною валютою сучасних міжнародних відносин. Той, хто володіє інформаційними каналами та вміє розумно та вправно їх використовувати, має шанси формувати міжнародну дійсність.

У цьому контексті важливо зазначити, що основними засадами концепції «м'якої сили» є:

1. Привабливість як визначальна умова;
2. Базування на нематеріальних цінностях, як наприклад, культура, демократичні інститути чи ідеологія;
3. Просування ідеї співробітництва, а не примусу;
4. Застосування психологічних технік навіювання та переконання, й інших задля формування позитивного ставлення;
5. Системний опосередкований та безпосередній вплив на свідомість людей.

Сучасні інформаційні технології і новітні методи здійснення політики голосно заявили про себе. Не досить мати одну лише чисельну і професійну армію або економічну могутність, оскільки ці компоненти тепер залежать від застосування технології м'якої сили». Фінансовий добробут держави в епоху глобалізації залежить від інвестування і присутності іноземного капіталу або наявності вигідних умов для співробітництва. Для залучення капіталу державі необхідно мати привабливий імідж. Сьогодні відбувається не тільки видозміна геополітичної ситуації у світі, а й трансформація самих засобів та інструментів здійснення світового панування.

У роботі досліджено технологічні аспекти політичного впливу засобами «м'якої сили», що дає змогу виокремити загальні характеристики сучасних засобів, а саме:

1. Публічні, культурна та цифрова дипломатія – вкрай важливий і дієвий засіб політичного впливу, який дає змогу державам конструювати власний імідж;
2. Перехід міжнародних відносин у інтернет-простір переносить зовнішні відносини країн у соціальні мережі і розширює можливості як позитивних, так і негативних впливів;
3. За допомогою публічної та культурної, а особливо цифрової дипломатії, соціальних мереж і сучасних технічних засобів комунікації, стало можливим швидко, а головне дієво впливати на ситуацію на міжнародній арені, а також протидіяти інформаційним операціям і розповсюдженню фейкової інформації;

Згадані технології дозволяють державам здійснювати політичний вплив, досягати цілей, захоплювати ресурси і отримувати бажане без прямого втручання, тим самим, закріплюючи або підвищуючи свій статус у сформованій системі міжнародних відносин, або навіть трансформувати його під власні потреби та амбіції. На думку авторки, розвиток технології «м'якої сили» в сфері впливу через сучасні комунікаційні канали є однією з найбільш перспективних сфер розвитку політичної теорії і практики. Цінність полягає в тому, що крім теорії, представлені методи застосовуються в прикладній політичній науці, що дозволяє рухатися вперед набагато швидше і шукати шляхи вдосконалення соціальної дійсності на благо світового співтовариства. Окрім цього, це широкий простір для розробки та впровадження новітніх методів та практик міжнародних відносин.

Однією з загроз вищезгаданої технології є те, що вона дає можливість латентно або навіть приховано впливати на сучасний політичний, зокрема, міжнародні процеси. Технології, використовувані в мережі інтернет, дозволяють приховати свою особистість або місце розташування, різноманітні новинні сайти та сторінки публікують інформацію, правдивість, якої складно довести. Ще складніше знайти замовника поширення

інформації, однак, при цьому необхідний ефект впливу може бути досягнутий, і вже не важливо хто транслює інформацію, важливо лише як вона сприймається і втілюється. Інша проблема полягає в трансформації «м'якої сили» від свого традиційного дипломатичного трактування, сформованого обережними діями уряду по просуванню кращих національних культурних та інших практик, до швидкого обміну масовими повідомленнями, які часто позбавлені контролю і можуть призводити навіть до конфліктних або кризових ситуацій.

Слід зазначити, що особливостями застосування технологій «м'якої сили» у сучасній зовнішній політиці є:

1. Застосування новітніх інформаційних технологій (зокрема, соціальних мереж та медіа) як інструменту політичного впливу на міжнародні відносини та політичні процеси всередині країн;
2. Розширення засобів «м'якої сили», тобто поява новітніх видів, таких як, наприклад, «вакцинна дипломатія», «кулінарна дипломатія» тощо;
3. За допомогою інструментів «м'якої сили» і просуванню необхідної інформації стає можливим сформулювати у свідомості людей будь-яке уявлення про світ і головних політичних гравців, їх образ і основні характеристики.
4. Трансформація розуміння та застосування засобів «м'якої сили», що призводить до дестабілізації внутрішніх справ у державах та міжнародних відносинах, а також до появи і розвитку поняття «різка сила»;
5. Складнощі у розмежуванні технологій «м'якої» та «різкої сили» як засобів політичного впливу;
6. Можливість протидіяти гібридним загрозам інструментами «м'якої сили».

Сполучені Штати Америки, як і раніше займають лідируючу позицію у формуванні та застосуванні технологій «м'якої сили». В багатьох випадках

саме вони першими розробляють дієві і інноваційні підходи до комунікації на міжнародній арені. Попри те, що за часів президентства Дональда Трампа США були помічені у використанні недобросовісних методів політичної комунікації і провокуванні конфліктних ситуацій, вони все одно залишаються могутні і привабливі в очах іноземних громадян і світової спільноти.

Використання «м'якої сили» Китайською Народною Республікою характеризується створенням потужної мережі культурних і науково-освітніх центрів, популяризацією унікальної моделі економічної системи і товарів власного виробництва. Проблемним аспектом є той факт, що Китай ставить під сумнів загальноприйняті демократичні цінності: свободу слова і права людини тощо. Використання інструментів «м'якої сили» часто межує з «різкою силою», що проявляється у використанні цензури, відмежування від використання всесвітньо популярних соціальних медіа та ЗМІ, і жорсткий контроль за поведінкою громадян в інтернеті-просторі. Це може загрожувати зниженням інтересу і довіри до політичної системи КНР. Однак, Китай все ж успішно використовує концепцію «м'якої сили» і її інструменти для створення привабливого іміджу.

Для України проблема застосування «м'якої сили» завжди була актуальною. В сучасних умовах важливо формувати привабливий імідж не лише у закордонній аудиторії, а й у власних громадян, які залишилися на тимчасово окупованій території. Тобто, українська влада та громадянське суспільство мусять працювати над виробленням власних наративів та меседжів, які можуть швидко та широко транслюватися. Це вкрай актуально та необхідно в умовах російської агресії та гібридної війни. Україна все ще має великі прогалини в захисті власного інформаційного простору та просуванні власних ідей та наративів. Необхідно зробити акцент на підтримці та розповсюдженню позитивних досягнень, а також нейтралізувати негативні стереотипи, які насаджуються ззовні. Втім, слід зазначити, що держава активно працює над впровадженням інструментів

«м'якої сили» у зовнішню та внутрішню політику, та пошуком новітніх засобів захисту від інформаційних небезпек в умовах гібридної війни. Задля зміцнення особистої позиції у світі держава продовжує заручатися підтримкою впливових країн світу, не залишає можливість заявити про себе на міжнародних платформах та створює власні задля привернення уваги до найбільш актуальних питань української новітньої історії. Українські спортсмени та науковці досягають значних результатів, формуючи образ України як молодої та енергійної держави, що підтверджує слоган «UkraineNow».

Для формування привабливого іміджу на світовій арені Україні необхідно виконувати ряд наступних дій:

1. Зробити акцент на унікальних перевагах: досвід у боротьбі з дезінформацією та фейковими новинами; просуванні демократичних цінностей в умовах гібридної війни; неповторній культурній спадщині;
2. Формувати власний іншомовний контент, який буде транслюватися на закордонну аудиторію не лише через інтернет-простір, а й за допомогою теле- і радіомовлення;
3. Створювати і розповсюджувати українські наративи, які будуть поширюватися завдяки інструментам «м'якої сили» та стануть конкурентною відповіддю на наявні міфи російської пропаганди;
4. Переймати успішний досвід Китаю та Сполучених Штатів Америки у питанні культурної дипломатії, а конкретно розвитку мовних, культурних та навчально-освітніх центрів;
5. Сприяти розвитку освітньо-наукових конференцій за межами України та просуванню української версії історії держави і подій на тимчасово окупованих територіях Донецької/Луганської областей та АР Крим та м. Севастополя у міжнародній науковій спільноті на противагу російській інтерпретації.

Отже, у сучасну еру розвитку інформаційних технологій та пандемії стає, на жаль, все легше розмивати кордони між моральними і аморальними

методами здійснення політик. І хоча концепція «м'якої сили» у своїй більшості є проявом моральної політики. Проте розвиток телебачення, соціальних мереж та інтернету формує дійсність, в якій складно розрізнити технології «м'якої сили» від «різкої». Світ змінюється і разом з ним змінюється якість інформації, моделі поведінки та правила гри на міжнародній арені. На жаль, далеко не всі люди здатні не піддаватися впливу інформаційних пасток, мало хто може і бажає розпізнавати фейкову або дезінформацію, а ще більша кількість людей не бажає визнати, що їх свідомістю маніпулюють. Саме це небажання дає можливість могутнім державам формувати світовий порядок у власних інтересах.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агентство США з міжнародного розвитку. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>
2. Балабанов К., Трофименко М. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична*. 2013. № 14. С. 989-1007.
3. Белоусова Н. Б. «Розумне» лідерство Сполучених Штатів Америки. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. №5.
4. Бочарников И. В. «Мягкая сила» как феномен современной мировой политики. URL: <http://nic-pnb.ru/analytics/myagkaya-sila-kak-fenomen-sovremennoj-mirovoj-politiki/>
5. Ветринський І. М. Гібридна війна проти «м'якої сили»: Україна в системі зовнішньополітичних орієнтирів РФ і ЄС / І. М. Ветринський. // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, Соціологія, Політологія. 2017. С. 20–28.
6. Виговський Д. Суть політичного впливу як категорії політичної науки // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. Львів, 2007. Вип. 19. С. 62-66.
7. Гавриленко І. Особливості здійснення публічної та культурної дипломатії у США. *ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. №2. С. 9-12.
8. Гетьманчук А., Солодкий С. Медведева Г. "М'яка сила" України в регіоні: що змінилося за президентства Володимира. 2020. 96 с. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/Soft-power_01-94_inet_ukr.pdf.
9. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт : монографія за заг. ред. В. П. Горбулін. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
10. Еміне Джапарова презентувала послам країн-членів ЄС ініціативу «Кримська платформа» і обговорила практичні аспекти

залучення Євросоюзу до її діяльності. URL: <https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-prezentovala-poslam-krayin-chleniv-yes-iniciativu-krimaska-platforma-i-obgovorila-praktichni-aspekti-zaluchennya-yevrosoyuzu-do-yiyi-diyalnosti>

11. Ефанова Е.В. Инструменты «мягкой силы» во внешней политике государства. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/instrumenty-myagkoj-sily-vo-vneshnej-politike-gosudarstva>

12. Кирилюк Ф.М., Конверський А.Є., Білик В.Ф. Політологія: навчально-методичний комплекс. К.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2004. 697 с.

13. Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 496 с.

14. Кіца М. Особливості та методи виявлення фейкової інформації в українських ЗМІ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Журналістські науки*. 2017. № 883. С. 28–32.

15. Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України.
URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/communication-strategy.pdf>

16. Косенко С.И. Политика и система франкофонии в эпоху глобализации (европейские аспекты). *Вестник МГИМО Университета*. 2011. №2. 143 с.

17. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі навчальний посібник. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с.

18. Левченко О.В. Реалізація «м'якої сили» для просування національних інтересів. *Збірник наукових праць Центру воєнно-*

стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2014. № 3 (52). С. 40–44.

19. Літра Л., Кононенко Ю. ТВИТЕР-ДИПЛОМАТІЯ Як новітні технології можуть посилити міжнародні позиції України? URL: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Tviter-dyplomatiya.-YAk-novitni-tehnologiyi-mozhut-posylyty-mizhnarodni-pozitsiyi-Ukrayiny.pdf>.

20. Магда Є. М. Гібридна війна: сутність та структура феномену. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489

21. Матвійчук Н. В. Культурна дипломатія США за президентства Д. Трампа / Н. В. Матвійчук // Політикус : наук. журнал. 2020. № 4. С. 129–138.

22. Миронов В. В. «Международный порядок» Хейли Булла и английская школа теории международных отношений. *Вестник Омского университета*. 2011. №3. С. 108–114.

23. Мирошніченко В. О. Використання сучасних інформаційних технологій: навч. посіб. / за ред. Баханова К. О. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 296 с.

24. Нікулішин Н. Значення інформаційних ресурсів та технологій в процесі імплементації «м'якої сили» у зовнішньо-політичному курсі України. *Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів : Сорока, 2015. С. 215–220.

25. Нікулішин Н. Основні підходи до розкриття змісту поняття «м'яка сила» у сучасній вітчизняній науці. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : збір. наук. пр. Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. Вип. 26. С. 32–37.

26. Нова публічна дипломатія. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/nova-publichna-diplomatiya>
27. Основи наукових досліджень (Лекції для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання. Укл. Саприка О.В., Гриб О.Г., Саприка В.О. Харків: ХНАМГ, 2007. 82 с.
28. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Вид.дім. «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
29. Прохоров А.М. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.; СПб., 2000. 1683 с.
30. Радейко Р. І. Фільтрація і блокування контенту в мережі інтернет: досвід Китайської Народної Республіки. URL: <http://aphd.ua/filtratsiia-i-blokuvannia-kontentu-v-merezhi-internet-dosvid-kytaisko-narodno-respubliky>
31. Радчук О. Що дасть Україні перемога у дипломатичній битві за Крим? URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/26/kolonka/aleksandr-radchuk/bezpeka/dast-ukrayini-peremoha-dyplomatychnij-bytvi-krym>.
32. Ржевська Н. Ф. Культурна дипломатія України: сучасний стан та перспективи. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2018. №18–19.
33. Рижук О. Поняття інформаційних та гібридних війн в умовах глобалізації. *Освіта регіону*. 2016. №3.
34. Різка сила – нова тактика Китаю і Росії у інформаційному просторі. URL: <https://matrix-info.com/2018/03/07/rizka-syla-nova-taktyka-kytayu-i-rosiyi-u-informatsijnomu-prostori/>
35. Розенфельд Ю. М., Герасіна Л.М., Осипова Н.П., Панов М.І.,Сахань О.М., Ставицька О.В. Політологія: підручник. Харків: Право. 2001. 398 с.

36. Саприкін О.А. Фейк як інструмент інформаційної війни проти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 87–94.

37. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

38. Сунь-цзи: Мистецтво війни. Київ: Арій, 2014. 128 с.

39. Сурма И.В. Цифровая дипломатия в пространстве мировой политики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/tsifrovaya-diplomatiya-v-prostranstve-mirovoyu-politiki>

40. Сучасна політична лексика: енциклопед. словник-довідник / І. Я.Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін. за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

41. Термин Fake news стал словом 2017 года. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/other-news-russian-41846967>

42. Ткач О. Ткач А. М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами // *Американська історія та політика*. 2016. №2.

С.252- 259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_36

43. Турчин Я. Зовнішня політика КНР в умовах глобалізації. *Гуманітарні та соціальні науки : матеріали III Міжнар. конф. молодих вчених HSS-2011, (Львів, 24–26 листоп. 2011 р.)* Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2011. С. 218–221.

44. Указ Президента України №117/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>

45. Указ Президента України №43/2021 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441>

46. Шустрова Т. В. Структура модели геополитического статуса государства. URL: <http://journal.org/articles/2010/polit7.html>

47. Якоба И. А. «Мягкая сила» в современной политике и дискурсивной технологии. *Социологические исследования*. 2014. №12. С. 65–73.

48. British Embassy. URL: <https://weibo.com/britishembassybj>

49. China's Soft Power Initiative. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-soft-power-initiative>

50. Digital 2019: Global Internet use accelerates. URL: <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates>

51. DIGITAL 2021: THE LATEST INSIGHTS INTO THE «STATE OF DIGITAL»/ URL: <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>].

52. Global Soft Power Index 2021. URL: <https://brandirectory.com/globalsoftpower/download/brand-finance-global-soft-power-index-2021.pdf>

53. Hanson F. Baked In and Wired: eDiplomacy@State. URL: <https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2016/06/baked-in-hansonf-5.pdf>

54. Hanson F. Revolution @State: The Spread of Ediplomacy. URL:

https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2016/06/03_ediplomacy_hanson.pdf

55. Hunt Allcott. Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of economic perspectives*. 2017. №2. P. 211-236.

56. Israel Embassy. URL: https://weibo.com/israelembassy?is_all=1

57. Justin Trudeau. URL: https://weibo.com/JustinTrudeau?is_all=1

58. Nye J. American soft power in the age of Trump. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/american-soft-power-in-the-age-of-trump/>

59. Nye J. Information warfare versus soft power. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/information-warfare-versus-soft-power>

60. Nye J. Our infant information revolution. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/our-infant-information-revolution/>

61. Nye J. Technology is driving another global power shift. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/technology-is-driving-another-global-power-shift/>

62. Ogoura K. Japan`s cultural diplomacy. URL: https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/japan%E2%80%99s-cultural-diplomacy

63. The Soft Power 30. URL: <https://softpower30.com/>

64. USA Embassy. URL: https://weibo.com/usembassy?is_all=1

65. USAID investments and illustrative results. URL: <https://results.usaid.gov/results?fiscalYear=2018>

66. Vuving A. How soft power works. URL: <https://apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>

67. Walker C., Ludwig J. From «Soft Power» to «Sharp Power»: Rising Authoritarian Influence in the Democratic World. «*Sharp power: rising authoritarian*»: *new forum report*. Washington, 2017. P. 156.

68. Wardle C. Fake news. It's complicated. URL: <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated/>

69. Weibo diplomacy and censorship in China. URL: <https://www.aspi.org.au/report/weibo-diplomacy-and-censorship-china>

70. Why nations should pursue soft power. URL: https://www.ted.com/talks/shashi_tharoor

71. Williams H, Drew A. Escalation by Tweet: Managing the new nuclear diplomacy. 2020. 19 p.